

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Niké Pobucká

Agrese a agresivita u dětí v dětském domově

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne:

Niké Pobucká

Poděkování

Děkuji Mgr. Lucii Pastierikové Ph.D. za vedení a konzultace při zpracování bakalářské práce. Děkuji také mé rodině a vychovatelům za podporu a poskytování informací při tvorbě praktické části bakalářské práce.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Niké Pobucká
Katedra:	Ústav speciálně pedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Lucia Pastieriková Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Agrese a agresivita u dětí v dětském domově
Název v angličtině:	Aggression and aggressiveness of children in children home.
Anotace práce:	Předkládaná bakalářská práce se věnuje agresi a agresivitě u dětí v dětském domově. Objasňuje příčiny, popisuje druhy, projevy, stupně a vymezuje směry agrese. Cílem je zjištění informovanosti pracovníků v dětském domově, zjistit typ agrese u dívek a chlapců a také, zda sledování TV je jednou z příčin agresivního chování.
Klíčová slova:	Agrese, agresivita, šikana, dítě, dětství, dětský domov
Anotace v angličtině:	The present thesis is devoted to aggression and aggressiveness in children in the orphanage. It explains the causes, describes the types, symptoms, stages and defines the directions of aggression. The aim is to determine the awareness of workers in a children's home, determine the type of aggression in girls and boys and whether watching TV is one of the causes of aggressive behavior.
Klíčová slova v angličtině:	Aggression, aggressiveness, bullying, child, childhood, children's home
Přílohy vázané v práci:	Dotazník
Rozsah práce:	66 s. (81 304 tis. znaků)
Jazyk práce:	Český

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 AGRESE A AGRESIVITA	7
1.1 Druhy agrese	8
1.2 Typy agrese	9
1.3 Hlavní subjekty agrese	12
1.3.1 Agresor a jeho typy	12
1.3.2 Oběť a její typy	14
1.4 Příčiny agrese	14
1.5 Projevy agresivního chování dětí	18
1.6 Stupně agrese	22
1.7 Směry agrese	22
2 DĚTSKÝ DOMOV	24
2.1 Historie dětských domovů	24
2.2 Péče o opuštěné děti v Českých zemích	24
2.3 Současná péče v dětských domovech	25
2.4 Funkce dětského domova	27
2.5 Pravidla u dětí v dětském domově	28
3 DĚTSTVÍ	30
3.1 Osobnost dítěte	30
PRAKTICKÁ ČÁST	34
4 PROJEVY AGRESE A AGRESIVITY VE VYBRANÉM DĚTSKÉM DOMOVĚ	34
4.1 Cíle šetření	34
4.2 Průzkumné předpoklady	34
4.3 Průzkumná metodika	35
4.4 Průzkumný vzorek	35
4.5 Analýza a interpretace výsledků	36
4.6 Vyhodnocení předpokladů	52
4.7 Shrnutí praktické části	55
Závěr	56
Seznam použité literatury	58
Seznam grafů a tabulek	62
Příloha	64
Příloha X1	64

Úvod

Agrese a agresivita dětí v dětském domově je v současné době obecně velmi diskutovaným tématem. Dle mého názoru se tato problematika svým způsobem dotýká celé společnosti, proto jsem se rozhodla věnovat tomuto tématu ve své bakalářské práci.

Přesto že ideálním výchovným prostředím pro dítě je rodina, nachází se i v současné době mnoho dětí v dětských domovech. Zejména v těchto podmínkách je agrese a agresivita u dětí více viditelná, což v poslední době dokazuje i mnoho medializovaných případů.

Toto téma jsem si zvolila proto, že jsem v dětském domově pracovala a zde jsem se mnohdy s různými formami agrese a agresivity setkávala. Na základě toho jsem se začala zajímat o to, proč k tomuto chování u dětí dochází, jaké jsou příčiny a projevy agrese a agresivity u dětí v dětském domově.

V teoretické části této práce popisují tři kapitoly. První kapitola se věnuje termín agrese a agresivity, druhy agrese a agresivity, hlavní subjekty agrese a její typy, vymezují její příčiny, projevy agresivního chování, stupně a směry ve kterých se agrese a agresivita u dětí nejvíce projevuje. Druhá kapitola se zabývá dětským domovem. Třetí kapitola se zaměřuje na dětství.

Čtvrtá kapitola se skládá z praktické části, jejímž obsahem je dotazník, který vyhodnocuje odpovědi vychovatelů v Dětském domově Zábřeh. Cílem průzkumného šetření je zjistit, zda se vychovatelé v DD setkávají s projevy agresivního chování. Zda jsou vychovatelé dostatečně informováni ve věci agrese a agresivity. Jaké využívají preventivní opatření a jak rozdílné jsou projevy agresivního chování u chlapců a dívek. Výsledky jsem shrnula a ke každému napsala vlastní pohled na věc.

TEORETICKÁ ČÁST

1 AGRESE A AGRESIVITA

V této kapitole se budu zabývat pojmem agrese a agresivita. Má bakalářská práce se od těchto dvou pojmů odvíjí, a proto ji budu věnovat dostatečnou pozornost.

Agrese je v psychologicko - sociologickém pojetí chování, vědomé a záměrné ubližování, násilně omezující svobodu a poškození jiné osoby nebo věci.¹

„Agrese (z lat. Aggressio) – výpad, útok – jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem. Je to projev agresivity v chování jedince.“²

Podle Vágnerové definujeme agresi jako *„násilný způsob dosahování cíle. Bývá prostředkem k uspokojování osobně významných potřeb.“³*

Čermák uvádí agresi jako *„násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání nebo procedura, ale také jako asertivní jednání. Někdy je agrese vysvětlována pomocí agresivního pudu odpovědného za široké spektrum chování, které nemusí být ve své podstatě nutně agresivní.“⁴*

Agresor musí vědět, že jeho chování cíl poškozuje, a oběť agrese je motivována, aby se vyhnula chování agresora. Za agresi se nepovažuje náhodné ublížení, protože není cílené.⁵

Agrese je naučené chování, které si osvojujeme (jako bruslení, fotbal, zpěv). Jedinec jedná agresivně také proto, že díky svým zkušenostem ví, že se mu to vyplatí. Agresor pomocí agresivního chování dosahuje toho, čeho chce. Z předešlé praxe ví, že to funguje.⁶

„Agresivita (z lat. Aggressivus) – útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Je to do jisté míry charakteristický

¹ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: analýza příčin a možností ovlivnění závažných sociálně patologických jevů*, 2009

² MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009, s. 9

³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*, 1997, s. 63

⁴ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999, s. 9

⁵ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*, 2006

⁶ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu: nestvůry, nástroje, obrana*, 2010

znak osobnosti jedince. V nejširším slova smyslu ji lze definovat jako dispozici k agresivnímu chování.“⁷

Agresivita je projev nepřátelství (útočným činem, slovně), netaktní prosazování sám sebe, svých zájmů a cílů. Ovládání sociální skupiny a získání takového postavení, které mu dovoluje vnucovat určité názory⁸

Teorie vzniku agrese ujasňuje především zdroje agresivního chování. Je více teoretických pojetí, které se odlišují svými hledisky a východisky. Žádná teorie neujasňuje univerzální vysvětlení agrese, jsou přehledem na podstatná hlediska tohoto jevu.⁹

1.1 Druhy agrese

Nejčastější rozdělení agrese je na instrumentální a emocionální. **Instrumentální agrese** je založena na předem připraveném plánu a na úvahách o možných typech průběhu jednání.

*„Je prostředkem, jak dosáhnout vnějšího cíle. Je-li přitom zraněná jiná osoba, pak jde o sekundární efekt. Použití instrumentální agrese je založeno na předem připraveném plánu a na úvahách o možných variantách průběhu jednání.“*¹⁰

Emocionální agrese – *„(nebo také zlostná, hněvivá, afektivní nebo hostilní) je charakteristická přítomností silné negativní emoce, většinou hněvu, a agrese není prostředkem, ale cílem sama o sobě“*.¹¹

Dělení podle Moyera je starší, ale stále živé. Vyjádřil sedm různých druhů agrese. Toto dělení bylo založeno na studiu zvířat, přesto se ukázalo, že je užitečné i pro porozumění lidské agresi.¹²

1. Predátorská agrese je bojovným chováním zvířete proti kořisti.

2. Agrese mezi samci slouží k zavedení hierarchie.

3. Agrese vyvolaná strachem se objevuje v situaci, která neumožňuje útěk a zároveň ohrožuje jedince. Této agresi vždy předchází pokus o únik.

4. Dráždivá agrese je způsobena různými živými nebo neživými předměty. Předchází ji bolest, únava, frustrace, hlad a jiné stresory.

5. Mateřská agrese je jednání matky na ohrožení jejího mláděte.

⁷ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009, s. 9

⁸ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, 2013

⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, 2004

¹⁰ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999, s. 10

¹¹ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999, s. 10

¹² ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999

6. Sexuální agrese je způsobena stejnými podněty a ty jsou příčinou sexuální reakce. Vyskytují se především u samců.

7. Agrese jako obrana teritoria je objevena reakcí na narušení již vymezených území.¹³

Agresivní chování, je také vyjádřeno přímou a nepřímou agresí, nebo verbální a fyzickou.¹⁴

1.2 Typy agrese

Na začátek uvádím přehledné tabulky o typech agrese a jejich projevech.

Typ agrese	Projev
Verbální aktivní přímá	Někoho urážet, zesměšňovat
Verbální aktivní nepřímá	Rozšiřování pomluv, žerty
Verbální pasivní přímá	Odmítnutí s někým mluvit
Verbální pasivní nepřímá	Nezastání se někoho v případě nespravedlivého kritizování
Fyzická aktivní přímá	Kopnutí, bití
Fyzická aktivní nepřímá	Najmutí jiné osoby (vraha)
Fyzická pasivní přímá	Fyzické bránění druhému v dosahování svých cílů
Fyzická pasivní nepřímá	Nesplnění požadavků

Tabulka č. 1: Druhy podle Čermáka¹⁵

Typ agrese	Projev
Fyzická agrese a používání zbraní	Oběť je agresory dušena, škrcena, mučena, bodána, řezána nožem do těla, je vystavena kopání.

¹³ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999

¹⁴ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

¹⁵ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi	Oběti je vyhrožováno, mučením, násilím, zabitím. Agresoři urážejí rodinné příslušníky oběti, vtipkují na úkor oběti, zesměšňují ji a posmívají se jí.
Krádeže, ničení a manipulace s věcmi	Agresoři si přivlastňují různé věci oběti, kradou ji peníze, ničí oblečení, učební pomůcky.
Násilné a manipulativní příkazy	Oběť je nucena pít moč, klečat před agresory a prosit je o milost, psát agresorům úkoly, oběť musí umývat boty, uklízet pokoj.
Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary	Spolubydlící oběť ignorují, neodpovídají na její pozdrav, prosbu. Oběť je pomlouvána, svádějí na ní vinu.

Tabulka č. 2: Přehled typů a forem agresí podle Koláře¹⁶

Agrese přímá, nepřímá a pasivní, aktivní

Agresi můžeme dělit na přímou a nepřímou. U přímé agrese většinou dochází k fyzickému napadání a útokům. Fyzické bití, to znamená například údery pěstí, kopání a pohlavky, kdy agresor využívá převahy fyzické síly nad obětí, nazýváme *aktivní přímou agresi*.¹⁷

Agrese způsobená jinou osobou, tedy najmutím jiného člověka s cílem fyzicky ublížit oběti je uváděna jako *aktivní nepřímá agrese*. Agresor v tomto případě nečinně přihlíží k ubližování oběti a vymýšlí, jakým způsobem bude ubližováno. Sám se fyzicky neangažuje. I ničení cizího majetku je považováno za nepřímou agresi. Při pasivní přímé agresi je oběti bráněno v dosahování svých cílů. Často se objevuje v ústavní péči a školním prostředí. Jedná se o ničení školních pomůcek, například devastování psacích potřeb, trhání sešitů a ničení osobních věcí. V ústavní péči se také objevuje *nepřímá pasivní agrese*. Jde o odmítání splnit některé úkoly, odmítat pomoci spolubydlícímu a vychovateli.¹⁸

¹⁶ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, 2001

¹⁷ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

¹⁸ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

Agrese verbální

U dětí a mladých se stále mnohem častěji vyskytuje verbální nebo-li slovní agrese. V ústavní péči se často setkáváme s *přímou aktivní verbální agresí* v rámci komunikace mezi obětí a agresorem. Je vyjadřována, pomluvami, veřejným ponižováním, nadávkami, zesměšňováním, slovním osočováním oběti. *Nepřímá verbální agrese* je spojena se symbolickou agresí, která je znázorňována pomocí ponižujících textů, básní nebo kreseb. Kontakt ubližujícího agresora oběti je vždy aktivní anebo pasivní. Jedná se především o pomlouvání chování, psychické ubližování, patří sem i intriky. Znamená to, že nezáleží na typu agrese, ale na procentu, kterým se agresor agrese účastní¹⁹.

Verbální pasivní přímá agrese je naprostá ignorace člověka, to znamená nereagování na pozdrav či otázku, úplné přehlížení. Při *verbální pasivní nepřímé agresí* je oběť nespravedlivě trestána a kritizována za to, co udělala. Nikdo se jí nezastane.²⁰

Agrese fyzická

U *fyzické agrese* je typické napadání. Objevuje se ve třech podobách, a to agresí proti neživému předmětu, se kterou se setkáváme nejčastěji v zařízeních s ústavní péčí. Cílem jsou různé pomůcky a předměty, které spolubydlící používá.²¹

Další je agrese na živém předmětu (proti druhým osobám). Předmětem zájmu mohou být nejen spolubydlící nebo dospělí jedinci, ale i zvířata, kdy i nevinné hýčkání až drcení ze strany dítěte může být vybíjení si své agrese. Tento případ je heteroagresivita. V případě autoagresivity jde o agresivitu směřovanou proti jednotlivci, kterou působí sám. Těžkou úrovní autoagresivního jednání a chování je sebevražda. Autoagresivní jednání spatřujeme nejenom u dětí ohrožených prostředím, dětí z úplných i neúplných rodin, ale i u dětí ohrožených prostředím, zneužívaných a zanedbávaných dětí trpících syndromem týraného dítěte. Takto postižené děti bývají podle znalostí často pachateli autoagrese.²²

Kolář ve své literatuře uvádí přehled typů agresí, který zahrnuje používání zbraní a fyzickou agresí, krádeže, ničení a manipulace s věcmi, slovní agresí, zastrašování zbraněmi, manipulativní a násilné příkazy, zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary.²³

¹⁹ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

²⁰ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

²¹ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

²² MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

²³ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, 2001

Agrese frustrační

Je spojena s frustrací, vzbuzuje záporné emoce, v první řadě hněv a ten vede k agresivnímu jednání. Tuto agresi často pozorujeme u dětí vychovávaných liberálním až rozmazlujícím způsobem. Tímto způsobem vychovávané děti jsou zvyklé na lehkomyšlný život a jsou ochuzeny o zážitky, čeho samy docílily. A proto neznají radost z pocitu užitečného úspěchu. Další dělení je agrese charakterová a spontánní. *Spontánní agrese* se vzbuzuje výjimečnými okolnostmi vzplanutím dřímajících destruktivních podnětů. Výjimečným faktorem vzbuzující agresi může být nuda, pocit bezmoci, válka, konflikty. Je spojena s frustrací. Opačnou je agrese způsobená charakterovými rysy to jest *agresivita vázaná na charakterovou strukturu*. Jedincův charakter je předurčen dědičnými znaky, dispozicemi, okolnosti prostředí (maloměsto, velkoměsto, víra, ekonomická situace) i mimořádnými událostmi. Jedinec charakterové rysy může mít, ale ne vždy se projevují.²⁴

1.3 Hlavní subjekty agrese

Hlavním subjektem je agresor a oběť. Dalším může být prostředí, škola, rodina. Tyto subjekty se většinou všestranně prolínají ve většině situací. Člověk ve společnosti není vůči těmto dvěma druhům odolný. Lze z chování a rodinné výchovy některých jedinců vystopovat, ke kterému druhu budou mít větší sklon. Není jednoznačné, kdo se stane obětí nebo agresorem.²⁵

1.3.1 Agresor a jeho typy

Agresoři jsou tělesně zdatní a silní jedinci, zejména u chlapců. Ne vždy to tak je. Agresor může být fyzicky slabší jedinec, inteligentní, který pro svůj cíl opatří skupinu jedinců. Oběť je proti této skupině bezmocná. Agrese může být zorganizována tak, že se oběti nemusí ani dotknout. Ne všichni silní a fyzicky zdatní jedinci jsou agresivní. V psychické stránce se většinou jedná o jedince bezproblémové, sebejisté, nikoli méněcenné. Méně to bývají jedinci nešťastné, kterým porozumíme. Většinou pochází z prostředí, ve kterém je agrese způsobem jednání nebo kdy jejich psychický vývoj byl porušen nevhodnou výchovou. Agresoři se

²⁴ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

²⁵ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

většinou k oběti chovají jako k méněcenné a bývají k ní bezohlední. Je pro ně charakteristické podvádět, poškozování vlastnictví, ničení věcí, bezohledné prosazování, ovládání druhých a potřeba dominovat. Agresori mohou být i „šprýmaři“, optimistické osoby se sebevědomím. Agresivně se chovají pro pobavení sebe i ostatních osob. U agresora se agresivní jednání tvoří už v prvních letech života. Důležitým aspektem jsou i temperamentové znaky (vznětlivost, menší citlivost, impulzivita). Hlavním faktorem ovlivňujícím agresi je způsob výchovy, nedostatek vřelého zájmu, lhostejnost, zacházení s dítětem, ponižování, psychické a fyzické násilí. Další důležitou okolností je tolerance rodiny k násilí proti sourozencům a vrstevníkům. Podporující bývá i chvála za agresivní chování.²⁶

Podle Koláře dělíme agresory na tři typy:

- **První typ**

Jedinec je, primitivní, impulzivní, hrubý, s kázeňskými problémy, jeho přístup k autoritě je narušený. Většinou se dopouští trestné činnosti a bývá v partě. U tohoto typu se agresor ukazuje nelítostně, tvrdě, zastrašuje druhé, potřebuje absolutní poslušnost. Agrese se vyskytuje v rodinné výchově. V agresorově jednání se odráží i brutalita rodičů.

- **Druhý typ**

U tohoto typu jde o jedince zdvořilého, slušného, egocentrického s úzkostí. Mívá sadistické tendence v sexualitě. Tento typ se projevuje cíleným násilím a mučením, je vypočítavý. Odehrává se skrytě bez svědků. V rodinné výchově se prosazuje důsledný a těžký přístup bez lásky až vojenský výcvik.

- **Třetí typ**

Posledním agresorem je „srandista“, se sebevědomím, optimisticky naladěný, výřečný, oblíbený a mocný. Agresivně jedná pro zábavu a pobavení sebe i ostatních. Snaží se být zábavný a žertovný. Agresor je emocionálně subdeprivovaný v rodinné výchově, citově strádá a chybí mu mravní hodnoty.²⁷

²⁶ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, 1995

²⁷KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 2005

1.3.2 Oběť a její typy

Oběťmi se často stávají jedinci, kteří se neumí chovat zdravě agresivně. Bývají to lidé tiché, tělesně slabší, plaché a úzkostné. Jedinci neumí skrýt svůj strach a neumí ho užít ve prospěch, stávají se oběťmi ve všech skupinách. Oběti jsou malomyslné, sebekritické, těžce se prosazují v kolektivu.²⁸

Podle Koláře rozlišujeme čtyři typy obětí:

- **Oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem** – U oběti je viditelný nějaký druh postižení (následky po operaci, obězní jedinci).
- **Oběti „silné“ a nahodilé** – Oběť silná může být silný jedinec, ale i tak se může stát obětí. Bývají to děti oslabené nemocí s depresemi. Neumí skrýt svůj strach. Oběti nahodilé bývají pokoušeny agresorem, co vydrží, když agresor zjistí slabost, stává se obětí.
- **Oběti „deviantní“ a nekonformní** – Liší se od pravidel z pozitivní i negativní stránky, jsou nesourodí. Něčím se odlišují (známkami, oblečením)
- **Šikanovaní žáci s životním scénářem oběti** – Nerozlišuj co je hra a co násilí. Hrají se silácké hry (na babu), ten kdo má babu kopneme ho a oběť nerozliší, zda jde o hru či ublížení.²⁹

1.4 Příčiny agrese

V této podkapitole se zaměříme na příčiny, které se podílí na agresivním jednání. Mezi možné příčiny agresivního jednání uvádíme rodinnou situaci, frustraci, absence mužského prvku, škola, sledování agresivních filmů. Velkým vzorem jsou rodiče, jak se chovají k dětem a k sobě navzájem i k dětem. Dítě si přejímá do svého chování, co vidí doma.³⁰

Jednou z hlavních příčin agresivního chování u dětí jsou domácí konflikty, vzory agresivního chování v rodině a agresivní jednání ve společnosti.³¹

²⁸ BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma*, 2006

²⁹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 2005

³⁰ ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*, 2002

³¹ DEISLER, H. *Každodenní problémy v mateřské škole: Pomoc pro učitelky a rodiče*, 1994

Podle Koukolíka jsou tři základní příčiny učení, dědičnost a poškození mozku. Prolínají se a způsobují násilné jednání. Častým faktorem je kombinace učení a dědičnost. Nevzácnější příčinou jsou úrazy a onemocnění mozku.³²

Říčan uvádí, že učení u člověka probíhá od dětství. Jedinec si utváří zkušenosti a využívá je celý život. Jestliže dítě dosáhne cíle pomocí agresivního chování, ukládá si toto chování do paměti. Nastane-li podobný stav, dítě se zachová stejně. Proto je důležitá výchova. Je-li toto jednání vychovateli přehlíženo, bude ho jedinec stále užívat.³³

Vágnerová zmiňuje, že rozvoj agresivního chování je ovlivněno jak vrozenými faktory, tak zkušenostmi získanými ze společnosti i z rodinného prostředí. Důležitým faktorem je tolerance a přístup k agresivnímu chování. Poté je důležitým faktorem přístup a tolerance k agresivnímu chování. Tento přístup je dětem představován i v masmédiích.³⁴

Dědičnost

Dítě má biologické předpoklady pro vlohy, rysy a určité predispozice duševního vývoje. Vrozené vlohy neurčují konkrétní vývoj dítěte. Jeho život, výchova a aktivní tvůrčí činnosti, rozhodují o vývinu konkrétních vlastností. Predispozice a vlohy pouze poukazují na možnost vývoje.³⁵

Vágnerová uvádí, že dědičnost může u dítěte projevit sklon například ke vznětlivosti, impulzivitě, menší citlivosti k důsledkům svého jednání, a to vše může mít vliv na jeho reakce v konkrétní situaci a zvyšovat agresivní reakce.³⁶

Oslabení nebo porucha CNS

Tento rizikový faktor je na základě prenatální či perinatální poruchy, který zvyšuje sklon k nežádoucímu reagování. Vzniká u dětí se syndromem hyperaktivity, u určitých epilepsií a úrazech hlavy.³⁷

³² KOUKOLÍK, F. *Mozek a jeho duše*, 1997

³³ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, 2010

³⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, 2000

³⁵ PRCHAL, J. *Vychováváme děti*, 1976

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 2002

³⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 2002

Úroveň inteligence

Úroveň inteligence není faktorem, který by podstatným způsobem měl vliv na vzniku agresivního chování. Děti s agresivním chováním mívají nižší inteligenci, ale jsou i jedinci s mimořádnými schopnostmi.³⁸

Vliv rodinného prostředí

Rodinné prostředí je nejdůležitější emocionální oporou dítěte. Je základním zdrojem socializačních podnětů. Má vliv a formuluje vztah dítěte ke společnosti, životnímu stylu a vzdělání. Agresivní chování dítěte může být ovlivněno svými nejbližšími. Dítě začne kopírovat chování rodičů a osvojí si ho. Dítě vytuší, co si rodiče myslí, co cítí a jedná také takovým způsobem.³⁹

Význam výchovného vedení

Rodičovská výchova má zásadní vliv na dítě, hlavně uplatnění autority. Autorita je založena na vzájemném vztahu. Zpravidla ten zralejší a vyspělejší dává druhému vedení, oporu, ochranu a druhý to přijímá. Tímto dítě získává životní jistotu, zdravě a uspokojivě se vyvíjí. V rodinách ve kterých bývají agresivní děti, rodiče:

- nejsou schopni uplatňovat pravidla výchovy
- nejsou schopni ovládat své emoce v krizových situacích
- nejsou schopni poskytnout dítěti dostatečný dohled
- nejsou schopni dát dítěti najevo city a pocit sounáležitosti
- nejsou schopni projevit nesouhlas s chováním dítěte a řešit s ním důležité otázky
- nejsou schopni stanovit srozumitelně a důsledně pravidla a cíle

Rodiče v problémových situacích spíše křičí a neřeší problém. Jednají podle aktuální nálady. Dítě příliš kritizují, a proto začne ignorovat snahu o dosažení disciplíny.⁴⁰

Vliv vrstevníků

Děti se s rostoucím věkem začínají odpoutávat od rodiny, která je pro ně méně potřebná a navazují kontakty ve svém okolí s vrstevníky. *„Neformální skupiny úzce spřátelené mládeže o třech až šesti členech se formují ke společnému vykonávání určitých činností již v pubertálním*

³⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 2002

³⁹ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*, 2001

⁴⁰ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*, 2001

období a přetrvávají až do počátků adolescence (nejsou výjimkou ani vazby trvající po celý život).“⁴¹

„Čímž bližší je vztah jedince ke skupině, tím menší je jeho schopnost se od skupiny emancipovat a tím větší je riziko ztráty soudnosti, zdravého rozumu a individuality“.⁴²

Kladné přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější u dětí frustrovaných s nízkou podporou rodiny než u dětí s dobrým rodinným zázemím. Velký vliv na tyto děti ho má vůdce party, který toho využívá.⁴³

Vliv školního prostředí

Školní prostředí může mít nápravný vliv v případech, kdy působí prostředí rodiny negativně. Nelze však vyloučit i negativní působení školy, které může být způsobeno nevhodnými vztahy mezi školou a rodinou nebo učitelem a žákem. Následkem bývá negativní vztah ke vzdělání, práci a ke společnosti. Dítě ovlivňuje osobnost učitele, soustava odměn a trestů, kolektiv třídy, výchovná a vyučovací práce školy, stupeň ukázněnosti a organizace práce.⁴⁴

Vliv masmédií

V každé jedinci sledovaná agrese vyvolává jiné pohnutky a pocity. Opakované sledování násilí utužuje přesvědčení o přípustnosti agrese, zejména je-li násilí a agrese představována jako mravně ospravedlnitelné. Dlouhodobé působení mediálního násilí může jedinec přestat rozlišovat fikci a realitu. Ke zvyšování agresivního napětí dochází u některých jedinců, pokud je násilí vnímáno jako reálné a proveditelné v běžném životě.⁴⁵

Sledování televize dává konkrétní podobu agrese a vede k agresi. Přímý vliv má pouze na jedince, kteří mají motivaci k agresivnímu chování. Tento faktor tlumí či podněcuje toho diváka, který má sklon k agresivnímu chování. Ve druhé situaci může přispívat k vytlačení agrese ze svého chování. Mnoho násilných činů v médiích může vyvolávat přílišný strach, který je nepřiměřený rizikům života. Očividné je, že násilí v médiích může vést k nárůstu agresivního chování jedince, ale za určitých podmínek, které nejsou jasné. Výzkumné výsledky nezodpovídají řadu otázek, a proto jsou rozporuplné dojmy. Lze vyloučit přímou

⁴¹ ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*, 2000, s. 316

⁴² ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999, s. 81

⁴³ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*, 2003

⁴⁴ ŠVANCAR, Z., SUCHÝ, O. *Mládež a kriminalita*, 1972

⁴⁵ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999

příčinu mezi skutečným násilím a násilím v televizi. Na zvyšování agrese jedince je vždy potřeba pátrat i po dalších příčinách. Mediální násilí je podpůrný faktor.⁴⁶

1.5 Projevy agresivního chování dětí

Agresivní chování se začíná projevovat již v prvním období vývoje dítěte. Počáteční nástin provokace se objevuje u dítěte ve věku devíti měsíců a osmnácti měsíců. V tomto období je spojeno s prvotními zákazy (omezování prostoru, ve kterém se dítě pohybuje samo). Dítě nesouhlasí, odmítá a začíná užívat slovo „ne“. Celé batolecí období je v předzvěsti vývoje dětské agresivity, se kterou se rodiče setkávají. Projevy chování lze monitorovat jako obtížné chování jedince již v předškolním věku. U vztekklých, neovladatelných a negativistických dětí může jít o vývojově podmíněné projevy. Sklon k agresivnímu chování se může objevit již v tomto věkovém období (určité prostředí).⁴⁷

U dětí v *mladším školním* věku se vyskytuje latentní agresivita, která se projevuje ve školním prospěchu a ve vztazích mezi rodiči a vrstevníky. Popudy proti rodičům a dalším autoritám se projevují v *období dospívání* (hledání vlastní identity). V období *raného školního* věku jde o nezralé kognitivní myšlení, autoregulaci než o cílené porušení norem. Ve *středním školním* věku začíná mít větší význam skupina vrstevníků.⁴⁸

ŠIKANA

V moji bakalářské práci, se zmíním i o šikaně, jelikož úzce souvisí s agresí a agresivitou.

*„Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“*⁴⁹

⁴⁶ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, 1999

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 2006

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 2006

⁴⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, 1995, s. 25

V dnešní době se stále častěji a mluví o šikaně mezi dětmi, jež dovedou spolužáka řezat, pálit nebo stejně surově ponižovat, když ho např. nutí sníst či vypít něco odporného, políbit nohu, zbít nebo zkopat menší dítě atd.⁵⁰

„Šikanování je fyzické, psychické, či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď ve dvojici, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení. Konkrétnější zjištění o šikanování v českých školách přinášejí výzkumy Říčana (o žácích základní školy) a Koláře (o středoškolácích a učních).“⁵¹

Vysvětlíme si dva základní pojmy pro šikanující chování (teasing a šikana). „Za teasing můžeme označit chování, které zdánlivě šikanu připomíná. Jde o nevinné škádlení mezi dětmi. Šikana – jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.⁵²

Podle Martínka šikana musí plnit tři základní podmínky:

- **převahu síly nad obětí-** nejen převaha fyzické síly, ale i převaha psychické síly
- **oběť si všímá útoku jako nepříjemného-** přezdívký, navázení do rodiny
- **dlouhodobost, krátkodobost útoku-** jednorázový, krátkodobý akt, který musí splňovat dvě výše uvedené podmínky, krátkodobé šikany bývají někdy daleko nebezpečnější⁵³

Vývojová stadia šikany

Šikana se vyvíjí v určitých stádiích:

- **Ostrakismus-** Je první fáze, kdy agresor oběť vyloučí z kolektivu, která je ignorovaná. Ostrakismus ovládají hlavně dívky.
- **Fyzická agrese a psychická manipulace-** Tato situace nastává, když je skupina ovlivněna stresem (pololetí), tlak na jedince narůstá a agresor si tento tlak vyrovnává na oběti. V této fázi se začíná objevovat kopání, bití, nucení k plnění úkolů. Je napadán majetek obětí.
- **Vytvoření jádra-** Agresor zjistí, že má převahu nad obětí, dělá si s ní, co chce, protože to do této doby nikdo nezjistil. Ovlivňuje kolektiv, který přihlíží šikanování,

⁵⁰ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, 1995, s. 26

⁵¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, 2013, s. 297

⁵² MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009, s. 109

⁵³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009

jinak se stane také obětí. Agresor v této fázi je na šikanování závislý a začíná si určovat „hlídače“

- **Vytvoření norem-** Pokud není předchozí fáze odhalena je oběť zasažena psychicky tak moc, že i ona je závislá být šikanována. Oběť začíná vyrušovat, chodit za školu, aby agresory pobavila a zavdělila se jim. Agresoři šikanují z nudy.
- **Totalita-** Nevyřešitelné stádium. Skupina se musí rozpustit. Ublížování je tak závažné, že může dojít k ublížení na zdraví.⁵⁴

Příčiny šikany

Šikana může mít spoustu různorodých příčin. Dělí se na viditelné a skryté (po prozkoumání). Na příklad Skrytou příčinou je nátlak kolektivu, mezi ostatní zahrnujeme:

- Touha ovládat druhého člověka, mít moc.
- Krutost, která je ukryta v některých lidech.
- Zvídavost
- Zábava, nuda a chtíč zažít vzrušující zážitky.

Pro agresory je dychtivost být dominantní, egoistický, ovlivňování druhých.⁵⁵

Důsledky šikany

Šikana podle Koláře nenarušuje jen oběť, ale i členy skupin a agresory. Uvádí čtyři hlavní ničící účinky:

- **Poškození fyzického a psychického zdraví oběti.** Působí obětem fyzické i psychické utrpení, které nejde vysvětlit tomu, kdo něco takového neprožil. Poškozuje zdraví dlouhodobě a někdy i trvale. V těžších formách ohrožuje i život.
- **Fixování antisociálních postojů u agresorů.** U iniciátorů a účastníků šikanování se zvětšuje nedostatek v duchovním a mravním vývoji. Z agresora se stává „charakterový mrzák“ u kterého se prohloubily a upevnilly antisociální vztahy.
- **Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny.** Jedinci, kteří se neúčastní přímo šikanování, ale jsou ho svědky, vytrácí iluze o společnosti. Myslí si, že mravní i zákonné pravidla smí být překračovány. Následně přistupují k násilí a porušování zákonů v celém životě.

⁵⁴ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, 2005

⁵⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, 1995

- ***Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku.*** Zdravá skupina má výchovnou funkci ale skupina přemožená šikanováním ztrácí výchovnou funkci.⁵⁶

Prevence šikany

„Prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla zpozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.“⁵⁷

Říčan ve své literatuře uvádí několik zásad, které můžou snížit nebezpečí šikany, prospívají k mravnímu i duševnímu vývoji dítěte a vytváří dobré vztahy.

- Solidarita se slabými, všítat si slabších, úzkostných, méně chápavých, méně mluvných, izolovaných. Povzbuzovat a posilovat sebevědomí.
- Autorita je nevyhnutelnou podmínkou, aby školy, ústavy, atd. plnily svá poslání a vypořádaly se s šikanou.
- Posilování demokracie ve skupině.

Další důležitou zásadou je ideová výchova, spolupráce ve výchově, dohledy, ochrana dětí před ovlivňováním mediálním násilím, práce s agresory.⁵⁸

Dne 2.7.2013 byl schválen Metodický pokyn k řešení šikanování na školách a školských zařízeních. V tomto pokynu naleznete informace týkající se:

- Vymezení šikany
- Cíle metodického pokynu- informovanost pedagogických pracovníků
- Charakteristiku školního šikanování a její projevy
- Odpovědnost školy při ochraně dětí před šikanou
- Školní program při šikanování a postupy při jejím řešení
- Nápravných opatření
- Spolupráce se specializovanými institucemi⁵⁹

⁵⁶ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1997

⁵⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, 1995, s. 71

⁵⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, 1995

⁵⁹ Pražské centrum primární prevence [online]. Dostupné na: <http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=9>

1.6 Stupně agrese

Agrese se dělí podle Edelsbergera na čtyři stupně:

- Agrese projevující se na venek- tato agrese nejde vidět, uskutečňuje se v myšlenkách jedince
- Agrese neprojevující se na venek- projevuje se verbálními nadávkami, pomluvami, výhrůzkami a ponižováním
- Agrese projevující se destruktivním chováním- objevuje se cílevědomým rozbíjením věcí, boucháním dveří, pustošením přírody
- Agrese projevující se fyzickým napadením druhé osoby- tento typ je nezávažnější, může ohrozit zdraví druhé osoby⁶⁰

1.7 Směry agrese

Nejčastějším směrem je útok dítěte proti druhému dítěti nebo dospělému. Není však pravidlem, podle Martínka je několik směrů agrese:

• Agrese vybitá na neživém předmětu

Tato agrese bývá velice častá, je útokem na neživé předměty (sešit, lavice). Neživý předmět se stane pro agresora prostředkem k uvolnění agrese. Častými agresory jsou jedinci s nízkým sebevědomím. Agrese může být i prostředkem zastrašování ostatních dětí. Využívá se jako terapeutický prostředek u emocionální agrese. Setkáváme se s ní již v mateřské škole.

• Agrese vybitá na zvířeti

Není dnes vzácností, že v dětských domovech děti mají mazlíčka (morče, křečka). Měly by se k němu umět chovat. Dítě přijde ke zvířeti plný emotivní agrese, chce se pomazlit, ale o mazlení nejde. Jelikož si na dospělého netroufne, vybíjí si vztek na zvířeti (drtí ho). Dochází k vybití špatné nálady na slabším tvorovi. Dítě jako jedinec učenlivý zjistí, že se zvíře neumí bránit, považuje ho za slabého jedince a přenáší si toto jednání do sociálního prostředí.

• Autoagrese

Tento směr agrese je nasměrován proti sobě samému. Sebevražda je nejzávažnějším stupněm autoagrese. Do autogrese zahrnujeme i sebepoškozování (píchání špendlíky do těla,

⁶⁰ EDELSBERGER, L. *Defektologický slovník*, 2000

podřezávání zápěstí, vytrhávání vlasů, okusování nehtů), jehož příčinou je silné vnitřní napětí z důvodu rozvodu rodičů, frustrace, stresu.⁶¹

1.8 Rozdíl mezi agresí a agresivitou

Jak již bylo uvedeno, *agresivita* je útočnost, vnitřní pohotovost k agresí nebo postoj. Vlastními slovy je to schopnost organismu dát se do pohybu svými silami o dosažení nějakého konkrétního cíle a také schopnost odolávat těžkým situacím. Je to charakteristický znak osobnosti a dispozice k agresivnímu chování.

Agrese je projev agresivity v chování a jednání jedince. „Agresí u lidí si můžeme vysvětlovat rozličnými způsoby. Agresí se myslí vlastní projev agresivity ve vystupování každého člověka na veřejnosti. Ve skutečnosti v sobě pojem agrese zahrnuje velmi mnoho projevů, a proto může být pokládána nejen za projev násilného jednání vůči druhým osobám, ale i jako výraz asertivity. Mluvíme-li o asertivním vystupování či jednání, je založeno na prosazování a trvání si na vlastních názorech. Agrese je jakékoliv chování cílené na druhého jedince, které je vedeno s bezprostředním záměrem ublížit. Agresor přitom musí být přesvědčen, že jeho chování cíl poškodí, a oběť musí být motivována, aby se agresorovu chování vyhnula. Náhodné ublížení se za agresí nepovažuje, protože není záměrné“.⁶²

⁶¹ MARTÍKEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009,

⁶² KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa depravantů: nestvůry, nástroje, Obrana*, 2006, s. 195

2 DĚTSKÝ DOMOV

V této kapitole budu popisovat historický vývoj a funkci dětského domova, protože tento pojem je nedílnou součástí praktické části

2.1 Historie dětských domovů

Když se ve starověku narodilo dítě, o které nikdo nejevil zájem, bylo okamžitě usmrceno, byla to běžná praxe. Péče o děti bez domova začala až ve 4. století v Cařihradě, kde byl zřízen útulek pro opuštěné děti. První nalezinec byl založen v roce 787. Ve 12. století bylo papežem Inocencem III. zřízeno při nemocnici otáčecí kolo, tzv. „Torno“. Sloužilo jako jakási schránka, do které se vkládaly nechtěné děti. Poté se kolem otočilo doprava, tedy dovnitř kláštera. Kolo v některých zemích fungovalo ještě v počátcích 20. století.⁶³

Dříve dětské domovy, jak je známe dnes nahrazovaly sirotčince a útulky, které byly budovány pouze na charitativním základě. Dětem byla poskytována jen základní péče a to nejnutnější zaopatření. Vedla zde náboženská výchova. Výuka v těchto sirotčincích a útulcích nehrála takovou roli jako tomu je dnes.⁶⁴

2.2 Péče o opuštěné děti v Českých zemích

Péči o nechtěné, ale také starší děti zajišťovaly kláštery, ve kterých se také zakládaly první sirotčince. O děti se zde staraly řeholnice. Prvním z oficiálních nalezinců v Čechách byl pražský nalezinec, který založili Vlaši v roce 1575 při špitále Pro deo et pauperei. Starali se zde především o osiřelé a opuštěné děti. Tento sirotčíneček byl po více než 200 v roce 1789

⁶³ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy 1999, s. 19

⁶⁴ ŠVANCAR, Z., BURÍÁNOVÁ, J., Speciálně pedagogické problémy ustavní a ochranné výchovy, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1988, s. 161

uzavřen a nahrazen porodnicí s nalezincem při kostele svatého Apolináře. Tato porodnice, ovšem po mnoha obměnách funguje dodnes.⁶⁵

Podobná situace se odehrávala na Moravě. Císař Josef II. zde sloučil Olomoucké chudinské nadace ve Spolek lásky k bližnímu, a to v roce 1785. V tomto ústavu se jednalo o zaopatření všech, včetně nejmenších dětí. V roce 1787 byl v Olomouci založen nalezinec spolu s filiální nemocnicí a porodnicí. Poté byl osud všech dětí v Čechách i na Moravě stejný.⁶⁶

V nalezincích byly děti odloženy těsně po porodu, ale mohly zde být také děti do 6 let. Děti takto umístěné byly pak předány do péče tehdejšími pěstounům (předchůdců dnešních), nejčastěji do okolních farností či na venkov. Tito pěstouni na děti dostávali pravidelné příspěvky až do dovršení jejich 6ti let. Pěstouni se pak mohli rozhodnout, zda se o děti budou i nadále bezplatně starat nebo je vrátí zpět do nalezinců. Děti, které zůstaly u pěstounů do svých 15ti let mělo svobodnou volbu se rozhodnout, zda u pěstounů zůstane i nadále nebo půjde do služby či se vyučí nějakému řemeslu, a tím bylo dítě vyňato z evidence nalezince a svůj osud si dále vytvářel zcela sám⁶⁷.

2.3 Současná péče v dětských domovech

Podle pedagogického slovníku je dětský domov vymezen jako školení internátní zařízení, které vykonává ústavní výchovu mládeže. Dětský domov má povinnost zajišťovat výchovnou, hmotnou a sociální péči mládeži s normálním duševním vývojem, která nemůže být ze závažných důvodů vychovávána ve své vlastní rodině a nemůže být osvojena či umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče. Pečují zde o mládež ve věku 3 – 18 let nebo také do ukončení přípravy na povolání.⁶⁸

Dětské domovy mají specifické postavení, jejich úkolem je zajistit všestrannou výchovnou, sociální a materiální péči dětem a mládeži, které z nějaké příčiny nemohou vyrůstat ve vlastním rodinném prostředí. Nejvíce rozšířeným problémem, kdy se dítě do

⁶⁵ SOUČKOVÁ, H, Historie a současnost. I. sociálně-pediatrický kongres v Olomouc 27.-29. dubna 2006. 1.vydání, Olomouc:Sdružená zařízení pro péči o dítě, 2006

⁶⁶ SOUČKOVÁ, H, Historie a současnost. I. sociálně-pediatrický kongres v Olomouc 27.-29. dubna 2006. 1.vydání, Olomouc:Sdružená zařízení pro péči o dítě, 2006

⁶⁷ SOUČKOVÁ, H, Historie a současnost. I. sociálně-pediatrický kongres v Olomouc 27.-29. dubna 2006. 1.vydání, Olomouc:Sdružená zařízení pro péči o dítě, 2006

⁶⁸ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, 2013

dětského domova může dostat, nejsou poruchy jeho chování, ale selhání rodičů ve své rodičovské roli a plnění jejich úkolů.

Dětské domovy mají za úkol vytvořit podmínky kolektivního výchovného zařízení, které by jedinci umožnilo co nejvíce harmonický vývoj osobnosti, poskytovalo mu dostatek jistoty, zázemí a intimity. V neposlední řadě jedinci musí poskytovat dostatek možností a podnětů pro jeho vlastní rozvoj a uspokojování jeho potřeb.⁶⁹

Prostřednictvím dětských domovů stát zabezpečuje péči všem nezletilým, kteří tuto pomoc vyžadují a také těm, kteří nemohli být umístěni do některé z forem pěstounské péče či předání do péče jiných občanů než rodičů.⁷⁰

Ačkoli dětské domovy hrají velkou roli pro děti, které vlastní rodinu postrádají, dosud se nepodařilo vytvořit takovou instituci, která by plnohodnotně nahradila rodinu, tedy získala potřebné citové zázemí a osvojila si návyky nutné k orientaci v sociálních vztazích.⁷¹

Dětské domovy, stejně jako rodiče nesou před celou společností morální odpovědnost a naproti tomu společnost usiluje o vytvoření co nejlepších podmínek pro tuto náročnou činnost.⁷²

Dětské domovy sehrávají komplikovanou roli v životě jedince, který za sebou má již v útlém věku negativní zkušenost, kterou si přinesl s sebou. V tomto případě je tedy zapotřebí usilovat o odstranění těchto negativních zkušeností a nedostatků v jeho sociálním a osobnostním vývoji a pomoci mu tyto problémy překonat. Když překonáme negativní postoj dítěte, můžeme také narazit na negativní postoj mnohých rodičů, kteří sice dítě nemohou mít ve vlastní péči, ale ostatní rodičovská práva jim zůstávají.⁷³

Dětský domov můžeme rozdělit na dva typy- rodinný a internátní. Rodinný typ je určen těm dětem, u nichž se předpokládá, že v dětském domově budou delší dobu. Dětský domov je organizovaný do rodinné buňky, která se snaží, aby prostřední bylo co nejvíce podobné přirozenému rodinnému prostředí. Tyto buňky bývají buďto osmi či desetičlenné a v dětských domovech jsou nejméně dvě a nejvíce deset. Pokud jsou v dětském domově sourozenci, jsou zařazeni do stejné rodinné buňky. Děti navštěvují školu v blízkosti dětského domova. Naproti tomu typ internátní je uzpůsoben pro děti, u kterých je předpokladem krátkodobý pobyt nebo také pobyt do dvou let. Zde je hlavní organizační jednotkou výchovná skupina, která má od osmi do patnácti dětí a v dětském domově těchto skupin bývá od tří do šesti. Způsob výchovy

⁶⁹ <http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>

⁷⁰ <http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>

⁷¹ <http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>

⁷² <http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>

⁷³ <http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>

se podobá běžnému internátu, s tím rozdílem, že odtud se děti často nemají kam vrátit. Ačkoliv je tento typ pro krátkodobý pobyt, stává se, že děti zůstávají i několik let. U těchto dětí jsou často pozorovány deprese, ať už kvůli školním neúspěchům, tak nezájmu rodičů nebo pocitů osamělosti. Bohužel těmto projevům se dá jen těžko předcházet, zmírňovat se však dají individuálním přístupem a bližším kontaktem s vychovateli⁷⁴.

2.4 Funkce dětského domova

Podle zákona č. 104/2002 Sb. o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních v platném znění plní dětský domov úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Výchovné úkoly

Zaměřující se na naučení a zvládání základních návyků správného chování. Jedná se o základy slušnosti a zdvořilosti, kdy děti v rodině toto chování získávají automaticky a bohužel dětem z disfunkčních rodin toto chování chybí. Zde nastupuje vychovatel, který se dětem toto chování snaží vštípit. K tomuto chování vychovatel dítěti učí také základům samoobsluhy, tedy základům hygieny a praktických dovedností, jako je vaření, úklid a další domácí práce. Veškeré dovednosti jsou dítěti předávány postupně.

Vzdělávací úkoly

Úkoly jsou realizovány ve škole, to ale neznamená, že takové vzdělávání ve škole začíná nebo končí. Většinou jsou to automaticky přijímané skutečnosti, jako například dítě do školy dostat, přivést do zpátky a zajistit, aby si po vyučování udělal všechny domácí úkoly na další den.

Sociální úkoly

Tyto úkoly se zabývají rodinnou situací dítěte, kdy je dětský domov v kontaktu s rodinou a umožňuje kontakt dítěte a rodičů. Kontakt zajišťuje i po administrativně-právní stránce. Jedním ze sociálních úkolů dětského domova je začlenit dítě do kolektivu dětí v dětském domově a také začlenění dítěte do společnosti mimo dětský domov⁷⁵.

⁷⁴ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I., 1999

⁷⁵ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Matoušek uvádí některé jeho funkce, které jsou pro fungování dětského domova důležité. Mezi tyto funkce patří:

- 1) Podpora a péče – s touto péčí se setkáváme v kojeneckých ústavech, dětských domovech, atd. Zde jsou lidé, kteří by se bez poskytované péče neobešli
- 2) Léčba, výchova a resocializace – tuto funkci najdeme v nemocnicích, léčebnách a v zařízeních pro rizikovou mládež
- 3) Omezení, vyloučení a represe – tato funkce je zastoupená zejména ve věznicích nebo také psychiatrických zařízeních⁷⁶

2.5 Pravidla u dětí v dětském domově

Každé dítě v dětském domově musí dodržovat určitý denní řád a pravidla. Většina z nich jsou shodná s pravidly v běžných rodinách, především jde o dodržování základních pravidel slušnosti. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních v platném znění, vymezuje některá práva a povinnosti dětí umístěných v dětském domově.

Dítě má právo:

- na zajištění plného přímého opatření,
- na respektování lidské důstojnosti,
- na rozvíjení tělesných, citových a sociálních dovedností,
- musí být seznámena se svými právy a povinnostmi,
- na společné umístění se svými sourozenci,
- na svobodu náboženské víry,
- na účast činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu,
- vyjádřit svůj názor na zamyšlená a plánovaná opatření, která se ho dotýkají,
- obracet se s radostmi a stížnostmi na pedagogy,
- být hodnoceno, odměňováno a mít možnost se k hodnocení vyjádřit,
- na informace o stavu svých úspor a pohledávek,
- opustit se souhlasem zařízení za účelem vycházky.

⁷⁶ MATOUŠEK, O., *Ústavní péče*, 1999

Dítě má povinnost:

- plnit vnitřní ustanovení,
- poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,
- dodržovat předpisy a pokyny k ochraně svého zdraví,
- předat do úschovny na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost
- hradit ze svých příjmů náklady spojené s přepravou do zařízení, které neoprávněně opustilo nebo se do něj nevrátilo.⁷⁷

⁷⁷ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

3 DĚTSTVÍ

V této bakalářské práci popíši osobnost dítěte ve vývojových etapách od předškolního věku po adolescenci, které jsou typické pro DD.

Dětství – „Počáteční období životní dráhy každého jedince, začínající narozením a končící změnou dítěte v adolescenta. Jde o období intenzivního vývoje tělesného, intelektuálního, jazykového, emocionálního a sociálního, v jehož průběhu se formují rozhodující rysy osobnosti člověka. Na toto formování má zásadní vliv především rodina, dále širší sociální prostředí. Vlivy těchto prostředí se uplatňují rozdílně v jednotlivých fázích dětství, kterými jsou: novorozenecké období, kojenecký věk, batolecí věk, předškolní věk, období školní zralosti, nižší školní věk, období puberty. Každá fáze dětství má specifické charakteristiky“.⁷⁸

Dítě – Lidská bytost ve fázi od narození do období adolescence. Podle jiných je dítě považován i jedinec před narozením.⁷⁹

3.1 Osobnost dítěte

Předškolní věk

Označuje se období od tří do šesti let života jedince. Ukončení této vývojové fáze je dáno nástupem do základní školy. U dětí se pozvolna uvolňuje fixace na rodinu a jedinec se začíná projevovat mezi vrstevníky. Přispívá tomu osvojení norem chování, úroveň komunikace a znalost rolí. Myšlení má subjektivní dojem a je egocentrické.⁸⁰ Vývoj dítěte v této vývojové fázi je na úrovni názorného myšlení, uvažuje o celostních pojmech a usuzování je propojeno představovaně či vnímaně. Sociální a emoční vývoj dítěte má již hojnou schopnost emočního prožívání a rozlišení v mezilidských vztazích.⁸¹ Významným pokrokem v osvojování rolí je v rozlišování ženské a mužské role. Mateřská škola by měla vychovávat a vzdělávat dítě na

⁷⁸ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, 2013, s. 49

⁷⁹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, 2013

⁸⁰ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000

⁸¹ HORT, K., HRDLÍČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, 2000

základě rodinné výchovy a dále jej rozvíjet.⁸² Dítě při vstupu do vrstevnické skupiny si hledá své postavení. Nedílnou součástí této vývojové fáze je vnitřní agrese, která nutí dítě soutěžit. Dítě začíná mít potřebu provokovat. Je důležité naučit dítě komunikovat. Děti s vyspělou slovní zásobou jsou méně agresivní než ty, kteří se neumějí dobře slovně vyjadřovat.⁸³ Nejdůležitější socializační úlohu u dítěte má hra a proto se dá předškolní věk označit obdobím hry.⁸⁴

Mladší školní věk

Je období jedince přibližně do jedenácti/dvanácti let, kdy dítě začíná chodit do základní školy. Akceptuje autority a má snahu uspět ve skupině svých vrstevníků.⁸⁵ Nástup dítěte do základní školy je pro něj důležitou sociální událostí. Role školáka je dána dosaženým věkem a odpovídající vývojovou úrovní. Tato role záleží na postojích a názorech rodičů. Základní škola rozvíjí dítě hlavně v oblasti socializace.⁸⁶ Dítě je již schopno vlastního a skutečného úsudku bez názorného opodstatnění. Logické usuzování je i nadále jen u konkrétních jevů, zaležené na tom co vidí. Výrazně vrůstá slovní zásoba. Zvyšuje se seberegulace a sebeovládání. V sociálním vývoji se dítě často identifikuje s rodičem téhož pohlaví. V tomto věku je schopno navazovat citové vztahy k druhým dospělým. Ve vrstevnické skupině jsou preferovány děti stejného pohlaví. Pokud má dítě úspěšně zahájit povinnou školní docházku, musí být pro školu zralé jak po stránce emoční a sociální, tak i po stránce tělesné a kognitivní.⁸⁷ V této vývojové fázi se již vyskytují první poruchy chování (lež, krádež). Lež v tomto věku se nazývá konfabulace, kdy dítě nepřesně odliší skutečnost od fantazie.⁸⁸ Obecně platí, že dívky jsou méně agresivnější než chlapci. Agresivní mohou být dívky, kterým doposud nebylo 10 let a to v oblasti slovní agresivity vůči rodičům. Podle některých průzkumů má na agresivní chování vliv sledování násilných filmů v TV, PC hry s násilím.⁸⁹ Toto období je podle Langmeiera a Krejčířové označováno jako věk střízlivého realismu. Ve školním věku se hlavně rozvíjí osvojování sociálních rolí.⁹⁰

⁸² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, 1998

⁸³ ANTIER, E., *Agresivita dětí*, 2004

⁸⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, 1998

⁸⁵ HORT, K., HRDLÍČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, 2000

⁸⁶ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000

⁸⁷ HORT, K., HRDLÍČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, 2000

⁸⁸ VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 1999

⁸⁹ ANTIER, E., *Agresivita dětí*, 2004

⁹⁰ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, 1998,

Starší školní věk

Toto období je označováno jako období dospívání nebo-li pubescence a je průměrně od jedenácti do patnácti let. Dochází zde k prvnímu pohlavnímu zrání a k výraznému růstu. Na konci tohoto období je jedinec z pohlavní stránky plně zralý a je dokončen tělesný růst. Začátek období prepuberty je odstartováno prvními znaky pohlavního dospívání. U dívek je v tomto období typický nástup menstruace a u chlapců první imise semene. Tato vývojová fáze bývá u děvčat mezi jedenáctým až třináctým rokem a u chlapců o jeden až dva roky později. U jedince v pubescenci dochází ke změně myšlení, má schopnost uvažovat abstraktně. Pubescent se začíná osamostatňovat z vlivu rodičů a důležitý význam pro něj mají vrstevníci. Povinnou školní docházku končí a volí si své budoucí povolání. Nabývá prvních zkušeností v partnerských vztazích. V dospívání dochází k hormonálním proměnám, které vedou k tělesným změnám, kolísavosti emocí, labilitě a přecitlivělému reagování. Emoční změny se projevují impulzivitou, vztahovačností, nedostatkem vlastní sebekontroly a výkyvy v sebehodnocení.⁹¹ Podle Langmeiera a Krejčířové dochází v období dospívání k častým změnám nálad (negativním), nestálostí, obtížemi při koncentraci pozornosti, zvýšenou unavitelností.⁹² U dětí je typická problémová separace, která může přetrvávat jako hostilní závislost, kdy jedinec z jedné stránky rodiče odmítá a z druhé stránky se od nich neumí odpoutat.⁹³ Pokud se dítěti podaří nalézt vlastní identitu, může se odpoutat od rodičů. Proces vlastní identity je vytváření nového pojetí sebe sama, kdy se dospívající snaží uskutečnit svoji představu jaký by chtěl být. Jedinec v období pubescence se výrazně zabývá sám sebou, je sebekritický.⁹⁴ Jestli je dítě vychovááno s autoritou a bez násilí, sdružuje se, se svými rovnocennými vrstevníky. Pokud byla osobnost v dětství zneužívána, může se připojit k vrstevníkům se stejnými potížemi (psychické, fyzické násilí).⁹⁵ Zpočátku si jedinci vytváří skupiny stejného pohlaví mezi vrstevníky, později párové přátelství. Začíná se objevovat zájem o druhé pohlaví, který nastává ve změnu vztahů dívek a chlapců.⁹⁶ V socializačním rozvoji pubescenta dochází ke změně názorů na jiné lidi, komunikace s dospělými je ovlivněna nepřijímáním podřízené role, mění se vztah ke škole (dobrý prospěch už není cílem, ale prostředkem)a mění se i vztah k učiteli.⁹⁷

⁹¹ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000

⁹² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, 1998

⁹³ HORT, K., HRDLÍČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, 2000

⁹⁴ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000

⁹⁵ ANTIER, E., *Agresivita dětí*, 2004

⁹⁶ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, 1998

⁹⁷ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000

Adolescentní věk

Je druhou fází dlouhého období dospívání, jedná se o věkovou hranici od patnácti let do dvaceti let věku jedince. U adolescenta má důležitou roli jeho identita a jeho tělo. Vzhled je cílem i prostředkem k dosažení chtěné sociální pozice. Důležitá může být také fyzická zdatnost, výška postavy a síla, posiluje sebevědomí adolescenta, který není úspěšný z jiného hlediska.⁹⁸ Do tohoto období se zahrnuje první pohlavní styk, představuje významné zkušenosti. V tomto období je přirozená masturbace, která je častější u chlapců než u dívek. První zkušenosti pohlavního styku jsou kolem sedmnácti let věku.⁹⁹ V sociálním vývoji je předpokládán výběr studijního oboru nebo pracovního začlenění. Na jeho úspěchu se podílí inteligence, motivace, připravenost na sociální normy a hodnoty a možnosti snášet frustraci při neúspěchu. Problémy se mohou vyskytnout při nemožnosti zharmonizovat představy rodičů s vlastními zájmy. Jedinec nalézá sám sebe jako svébytnou osobu, která má jasné cíle, morální hodnoty, profesní orientaci, sexuální vztahy, přátelství a je schopná samostatného nezávislého života.¹⁰⁰ Dospělost je spojena se zodpovědností a mnoha omezeními, tudíž není atraktivní. Mnozí adolescenti nejsou na dospělost dostatečně zralí. V důsledku může dojít k oddálení dospělosti tzv. adolescentním moratoriem (snaha o odklad rozhodování, dezorientace ve vlastní identitě).¹⁰¹ Langmeier a Krejčířová uvádějí za důležité kritérium při dosažení dospělosti osobní zralost. Jedinec je zralý, když přejímá plnou občanskou a osobní odpovědnost. Začíná být finančně nezávislý, legalizoval vztah k životnímu partnerovi, rozvinul své osobní zájmy, přijímá výchovné úkoly ke svým dětem.¹⁰² Vrstevníci napomáhají adolescentům uspokojovat svoje různé potřeby. Ve stabilních přátelích s podobnými zájmy, hodnotami a také v partnerském vztahu nalézají emoční jistotu.¹⁰³

⁹⁸ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000

⁹⁹ HORT, K., HRDLÍČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, 2000

¹⁰⁰ HORT, K., HRDLÍČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., *Dětská a adolescentní psychiatrie*, 2000

¹⁰¹ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000,

¹⁰² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, Praha: Grada Publishing

¹⁰³ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, 2000

PRAKTICKÁ ČÁST

4 PROJEVY AGRESE A AGRESIVITY VE VYBRANÉM DĚTSKÉM DOMOVĚ

Během mé praxe v DD jsem se setkala s agresí a agresivitou mezi dětmi. I přes snahu řešit problém agresivního chování jsem si často nevěděla rady a tyto problémy často konzultovala s kolegy. Zvolila jsem si toto téma, protože mě zajímá pohled výchovných pracovníků na tuto problematiku, informovanost a jejich způsob řešení. Praktická část bakalářské práce prezentuje výsledky kvantitativního průzkumného šetření v dětském domově Zábřeh.

4.1 Cíle šetření

Hlavním cílem je zjistit, zda vychovatelé v dětském domově Zábřeh, se setkávají s projevy agrese a agresivity a jaké jsou nejčastější projevy.

1. Zjistit, zda jsou vychovatelé dostatečně informováni o problematice agrese a agresivity u dětí v DD Zábřeh.
2. Zjistit, jaké mají preventivní opatření v DD Zábřeh.
3. Zjistit nejčastější projevy agrese a agresivity u dívek a chlapců.

4.2 Průzkumné předpoklady

Na základě cílů jsem formulovala následné průzkumné předpoklady.

1. U dívek v DD Zábřeh se bude nejčastěji jednat o slovní agresivitu a u chlapců o agresivitu fyzickou.
2. Většina vychovatelů se cítí být dostatečně připravena na řešení agresivního chování.
3. Vychovatelé si myslí, že sledování TV je příčinou agresivního chování.

4.3 Průzkumná metodika

Pro průzkumné šetření bakalářské práce byla zvolena metoda dotazníku. Tato metoda je používána v případě zkoumání většího počtu osob. Podle Gavory to je písemné kladení otázek a získávání písemných odpovědí.¹⁰⁴ Dotazník zahrnuje předem připravené a formulované otázky, na které respondent odpovídá písemně.¹⁰⁵ Kvalita získaných informací závisí na úrovni a sestavení dotazníku i na spolehlivosti výpovědi respondentů. Otázky obsažené v dotazníku musí být respondentům položeny jednoduše a srozumitelně.

Rizikem dotazníku může být jeho nevěrohodnost, nesrozumitelnost, časově náročný, zkreslený. Také může být rizikem nevhodně formulované otázky, položen nevhodně zvolené kategorii respondentů a jejich ovlivnitelnost.

Konstrukce dotazníku:

Šetřené oblasti se vztahují k agresi a agresivitě mezi dětmi v dětském domově Zábřeh, jejich příčinám a projevům agresivního chování. Týká se také prevence a řešení agresivity, informovanosti vychovatelů o této problematice, a zda vychovatelé tuto problematiku řeší s dětmi. Úvodními otázkami budu zjišťovat pohlaví, věk, vzělání a délku působení respondentů v DD Zábřeh

Vychovatelům bylo položeno třináct otázek, jak uzavřené, tak i otevřené a polouzavřené otázky. Uzavřené otázky jsou s nabídkou více odpovědí. Otázky otevřené respondentovi nedávají na výběr žádnou možnou odpověď, ale chtějí po něm vlastní vyjádření. Otázky polouzavřené dávají vychovateli na výběr předem danou odpověď a k tomu možnost vlastní odpovědi. Dotazník je součástí práce v příloze X1.

4.4 Průzkumný vzorek

Průzkumnou jednotkou jsou výchovní pracovníci z dětského domova Zábřeh, které jsem si vybrala na základě přístupnosti k informacím, vstřícnosti vychovatelů a vedení domova. Jsem bývalá zaměstnankyně DD a stále s nimi udržuji kontakty. Respondenti byly vychovatelé jak mužského tak ženského pohlaví z dětského domova v Zábřeze.

¹⁰⁴ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, 2000

¹⁰⁵ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*, 2007

Stručná charakteristika DD Zábřeh

Dětský domov Zábřeh byl postaven v osmdesátých letech s funkcí internátní školy. Spadá pod něj i DD Štíty s kapacitou 24 dětí rozdělených do 3 rodinných skupin (dále jen DD Zábřeh). DD Zábřeh má kapacitu 42 dětí ve věku od 3 let do 18 let a ty se dělí do šesti rodinných skupin v počtu minimálně šesti a maximálně osmi dětí v jedné rodinné skupině, které jsou tvořeny zpravidla podle sourozeneckého pravidla, různého pohlaví, věku se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. O čtyři rodinné skupiny se starají tři pedagogičtí pracovníci, snahou je, aby na každé rodince byl alespoň jeden muž. U páté skupiny je i asistent vychovatele. Aktuálně je v DD Zábřeh (Štíty) zaměstnaných 33 vychovatelů, kteří se střídají podle rozpisu služeb. Zřizovatelem je Krajský úřad Olomouckého kraje.¹⁰⁶

Respondenti

Dotazník jsem osobně rozdala 33 vychovatelům, které jsem dostatečně informovala, že dotazník je anonymní a jeho zpracování bude sloužit pro účely bakalářské práce. V případě nějakých nesrovnalostí byly otázky vysvětleny. Z tohoto celkového počtu dotazníku se mi jich **navrátilo** 26. Většina respondentů zodpověděla otázky přímo na pracovišti. Výsledky výzkumného šetření jsou uvedeny v tabulkách a grafech.

4.5 Analýza a interpretace výsledků

Analýza a interpretace výsledků pro mě byly zajímavé a to z toho důvodu, že jsem chtěla získat co největší množství různorodých odpovědí a dozvědět se tedy blíže, jak problematiku agrese a agresivity vnímají mí bývalí kolegové z dětského domova Zábřeh.

Výsledky jsem zpracovala do formy tabulek a grafů v číslech.

Věk respondentů	Počet respondentů
18 – 25	8
26 – 35	6
36 – 45	5
46 – 55	6

¹⁰⁶ Školský výchovně vzdělávací program Dětský domov Zábřeh pro školní rok 2013/2014, Zábřeh, 2013

56 a více	1
-----------	---

Tabulka č. 3: Věková hranice respondentů

Pohlaví respondentů	Počet respondentů
Žena	20
Muž	6

Tabulka č. 4: Pohlaví respondentů

Délka působení v DD Zábřeh	Počet respondentů
Méně než 1 rok	3
1 - 3 roky	7
4 - 6 let	4
7 – 9 let	2
10 – 15 let	6
Více jak 15 let	4

Tabulka č. 5: Délka působení v DD Zábřeh

Dosažené vzdělání	Počet respondentů
VŠ	16
SŠ	10

Tabulka č. 6: Vzdělání vychovatelů

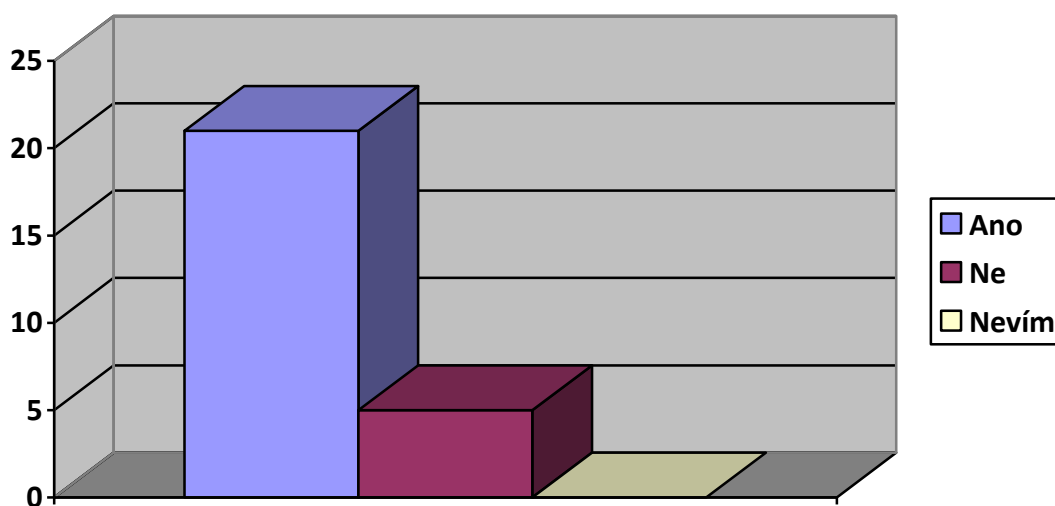
V DD Zábřeh pracují převážně vychovatelé ženského pohlaví, mužů je stále méně. Vedení DD se snaží muže rozmístit tak, aby na každé rodinné skupině byl alespoň jeden muž. Z dotazníku jsem získala informaci, že nejvíce vychovatelů v DD Zábřeh je ve věkovém rozmezí 18 – 25 let. Z tohoto vyplývá, že v DD Zábřeh dostávají příležitost zaměstnání i mladí lidé bez praxe, kterou získávají v průběhu práce v DD. Jsou zde zaměstnání i vychovatelé všech věkových kategorií. Větší část vychovatelů má vysokoškolské vzdělání, ostatní vychovatelé se středoškolským vzděláním si vysokoškolské studium doplňují. Délka působení vychovatelů v DD je rozmanitá. Je obdivuhodné, že 10 vychovatelů v tomto zařízení pracuje více jak 10 let.

Otázka č. 1:

Setkal/a jste se ve Vašem DD s projevy agresivního chování mezi dětmi? (pokud vyberete odpověď NE, pokračujte otázkou č. 5)

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Ano	21 (80,8%)
Ne	5 (19,2%)
Nevím	0 (0%)

Tabulka č. 7: Setkání se s projevy agresivního chování

Graf č. 1: : Setkání se s projevy agresivního chování

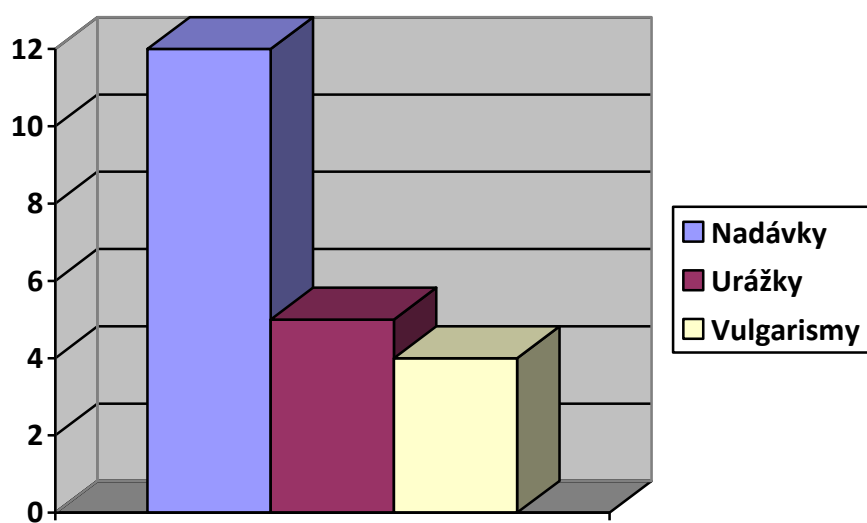
Na první otázku odpovědělo 26 respondentů. Z nich 21 uvedlo, že se v DD setkala s projevy agresivního chování mezi dětmi. Pouze 5 respondentů uvedlo, že se s agresivním chováním v DD nesetkali. Z dotazníku vyplynulo, že s agresivním chováním mezi dětmi se nesetkali vychovatelé, kteří v DD působí méně než 1 rok.

Otázka č. 2:

S jakými projevy agresivního chování jste se setkal/a? (uved'te 3 nejčastější)

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY U DÍVEK
Nadávky	12 (57,1%)
Urážky	5 (23,8%)
Vulgarismy	4 (19,1%)

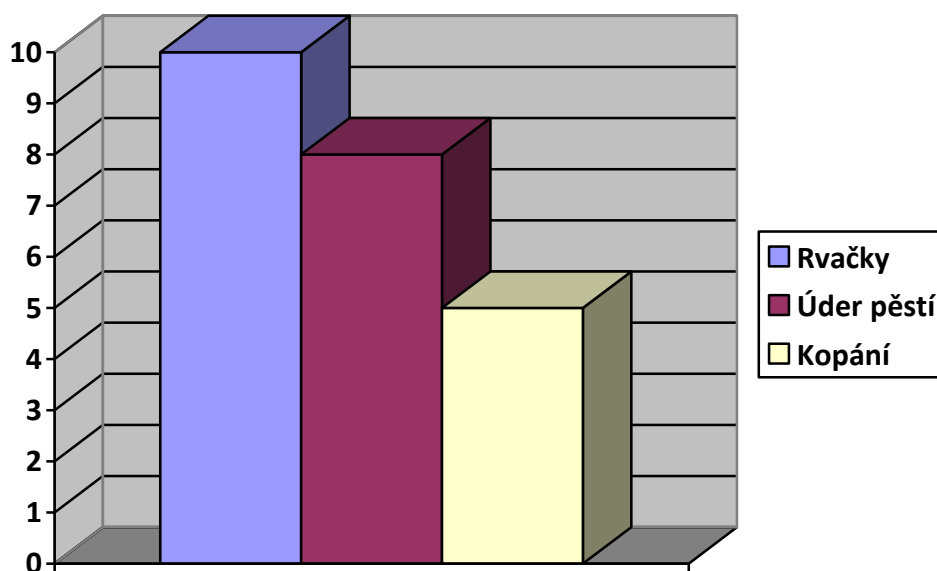
Tabulka č. 8: Nejčastější projevy agresivního chování u dívek

Graf č. 2: Nejčastější projevy agresivního chování u dívek

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY U CHLAPCŮ
Rvačky	9 (42,9%)
Úder pěstí	7 (33,3%)
Kopání	5 (23,8%)

Tabulka č. 9: Nejčastější projevy agresivního chování u chlapců

Graf č. 3: Nejčastější projevy agresivního chování u chlapců

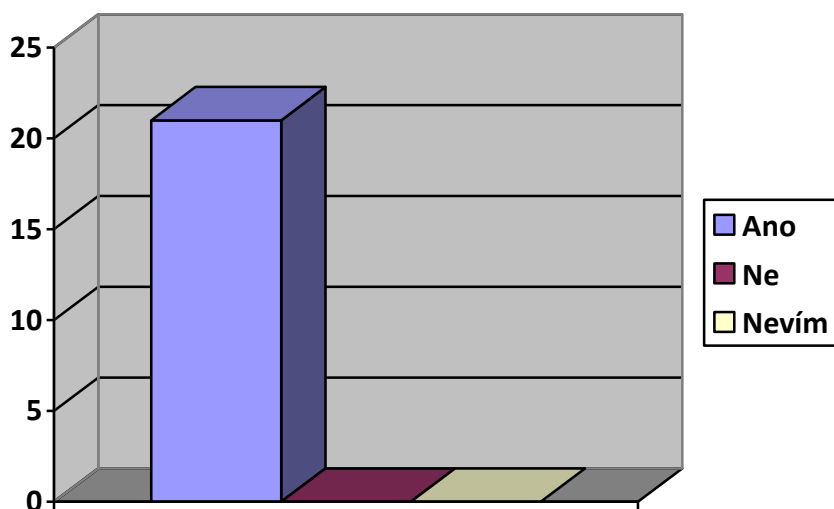
Na tuto otázku odpovídalo 21 respondentů, kteří v první otázce odpověděli, že se setkali s projevy agresivního chování v DD. Zbývajících 5 respondentů, kteří v první otázce odpověděli, že se v DD s projevy agresivního chování nesetkali, dále odpovídali až na otázku č. 5. Vychovatelé se nejčastěji setkávají s projevy agresivního chování u dívek ve formě slovního napadání a to jako nadávky, urážky a vulgární chování. U chlapců nejčastěji vychovatelé uváděli fyzické napadání, a to ve formě rvaček, úderů pěstí a kopání. Z tohoto vyplývá, že u dívek jsou projevy agresivního chování spíše slovní, ale několik vychovatelů uvedlo, že se setkali i s fyzickými projevy agresivního chování, a to zejména s fackováním, škrcením, kousáním a taháním za vlasy. U chlapců jsou projevy agresivního chování spíše fyzické, ale většinou mu předchází slovní konflikt doprovázený vulgarismy.

Otázka č. 3:

Pokud jste zaznamenal/a agresivní chování mezi dětmi, řešil/a jste to nějakým způsobem?

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Ano	21 (100%)
Ne	0 (0%)
Nevím	0 (0%)

Tabulka č. 10: Řešení agresivního chování

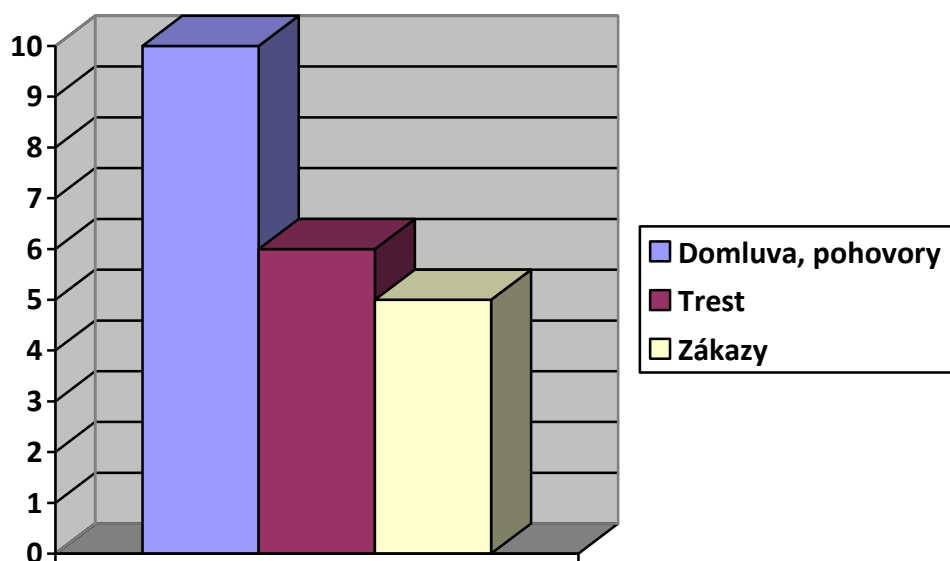

Graf č. 4: Řešení agresivního chování

Všech 21 respondentů se snaží agresivní chování mezi dětmi v DD Zábřeh řešit. Je obdivuhodné, že se vychovatelé snaží tuto problematiku řešit a nenechávají ji bez povšimnutí. I když je někdy velmi složité zvolit správné řešení, jelikož někteří nejsou dostatečně proškoleni o této problematice a nemají možnost tyto informace získat.

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Domluva, pohovory	10 (47,6%)
Trest	6 (28,6%)
Zákazy	5 (23,8%)

Tabulka č. 11: Nejčastější způsoby řešení agresivního chování

Graf č. 5: Nejčastější způsoby řešení agresivního chování

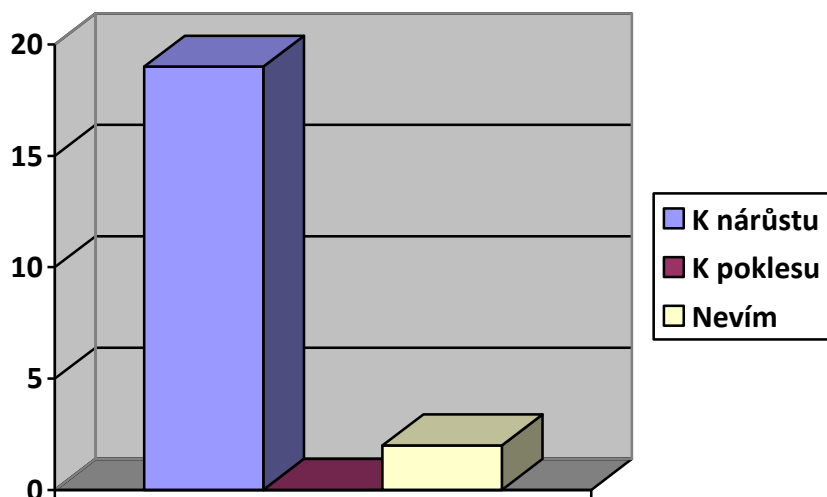
Vychovatelé, kteří zaznamenali agresivní chování mezi dětmi, ho nejčastěji řešili domluvou a pohovory s dětmi. Celkem 6 vychovatelů uvedlo způsob řešení trestem, 5 respondentů uvedlo jako řešení zákazy nějaké činnosti. Je otázkou, zda řešení agresivního chování domluvou a pohovory s dětmi jsou dostačující a pomohou k eliminaci tohoto chování.

Otázka č. 4:

Myslíte si, že v poslední době došlo k poklesu nebo nárůstu agresivního chování mezi dětmi u Vás v zařízení?(v posledních 5 letech)

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
K nárůstu	19 (90,5%)
K poklesu	0 (0%)
Nevím	2 (9,5%)

Tabulka č. 12: Nárůst a pokles agresivního chování mezi dětmi v zařízení

Graf č. 6: Nárůst a pokles agresivního chování mezi dětmi v zařízení

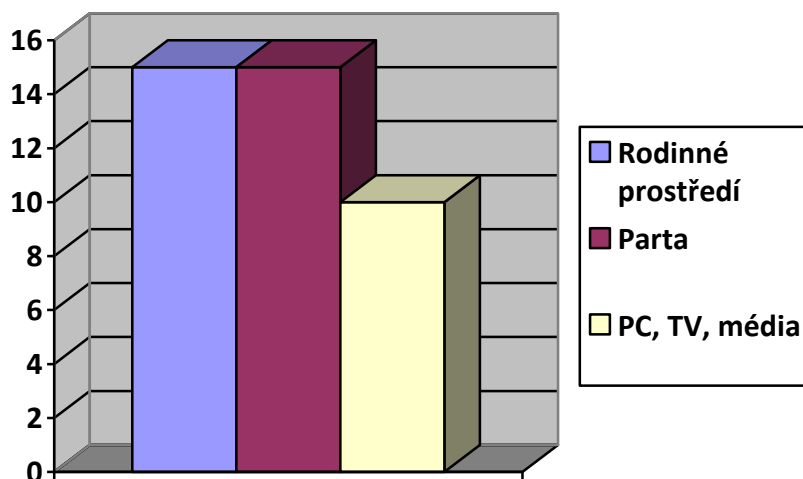
Většina respondentů si myslí, že v době posledních pěti let dochází k nárůstu agresivního chování mezi dětmi. Toto zjištění je velmi znepokojující. Proč rok od roku dochází k nárůstu agresivního chování mezi dětmi? Odpovědi na tyto otázky jsou různorodé, ale podle mého názoru výchovní pracovníci postrádají dostatečné informace, jak tyto situace adekvátně řešit.

Otázka č. 5:

Čím je podle Vás zapříčiněno agresivní chování u dětí? (uved'te max. 3 možnosti)

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Rodinné prostředí	15 (57,7%)
Parta	15 (57,7%)
PC, TV, média	10 (38,5%)

Tabulka č. 13: Příčiny agresivního chování u dětí

Graf č. 7: Příčiny agresivního chování u dětí

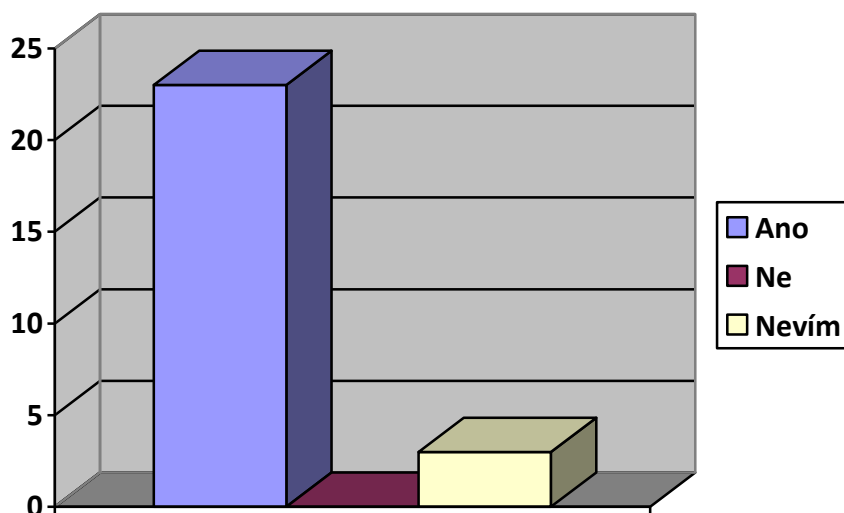
Respondenti nejčastěji uvádějí, že agresivní chování u dětí je zapříčiněno rodinným prostředím, ze kterého pocházejí, vlivem party a také TV, PC hry s násilnou tematikou a médií. Další příčina byla uváděna genetická výbava dětí, snížená inteligence a citová deprivace. Agresivní chování není zapříčiněno pouze jedním původem, ale několika z nich. Každé dítě je individuální a proto má jiné příčiny agresivního chování.

Otázka č. 6:

Myslíte si, že sledování TV ovlivňuje agresivní chování u dětí?

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Ano	23 (88,5%)
Ne	0 (0%)
Nevím	3 (11,5%)

Tabulka č. 14: Sledování TV ovlivňuje agresivní chování u dětí

Graf č. 8: Sledování TV ovlivňuje agresivní chování u dětí

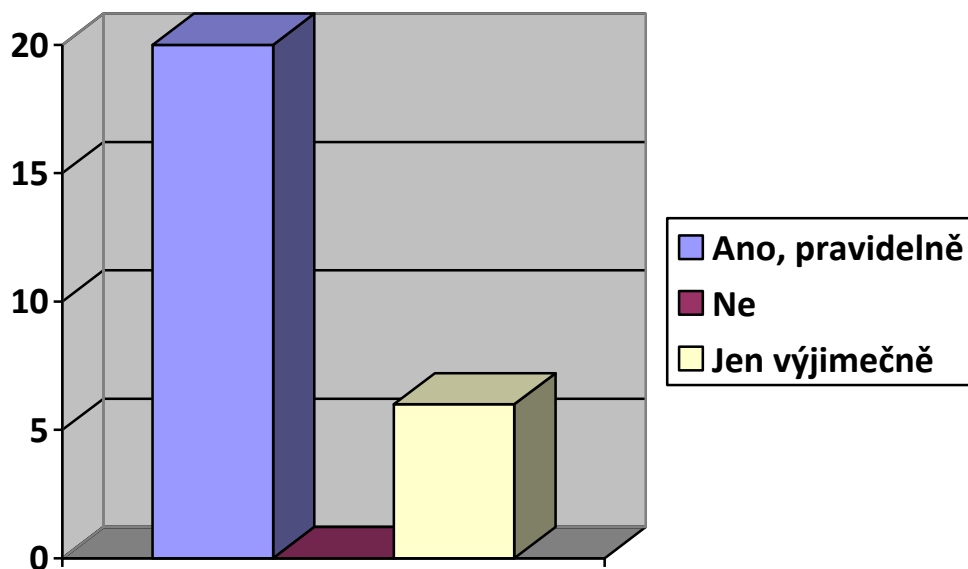
Téměř všichni respondenti si myslí, že sledování TV programů ovlivňuje agresivní chování u dětí. Z předchozí otázky jsem zjistila, že Sledování TV je druhou nejčastější možností, kterou respondenti uvedli jako příčinu agresivního chování u dětí. Podle mého názoru mají děti v dnešní době neomezený přístup ke sledování pořadů s agresivní tematikou a to podporuje jejich agresivní jednání.

Otázka č. 7:

Mluvíte o problematice agrese s dětmi?

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Ano, pravidelně	20 (76,9%)
Ne	0 (0%)
Jen výjimečně	6 (23,1%)

Tabulka č. 15: Rozhovory o problematice agrese s dětmi

Graf č. 9: Rozhovory o problematice agrese s dětmi

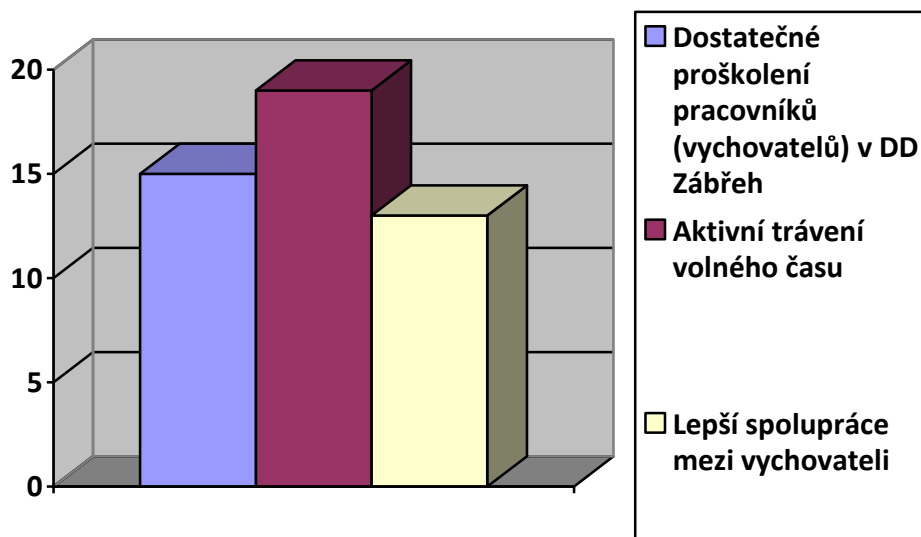
Téměř většina dotazovaných respondentů uvedla, že o problematice agrese s dětmi mluví. Pouze 6 vychovatelů o této problematice s dětmi mluví jen výjimečně. Je potěšující, že mají vychovatelé alespoň snahu problém agresivního chování rozebírat a hovořit o něm s dětmi. Z vlastní zkušenosti vím, že je velmi obtížné o této problematice s dětmi hovořit. Většina z nich má strach s dospělými o problémech mluvit. Oběti se bojí ještě většího nátlaku agresora a pomsty.

Otázka č. 8:

Co by podle Vás pomohlo k minimalizaci agresivního chování? (možno více odpovědí)

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Dostatečné proškolení pracovníků (vychovatelů) v DD Zábřeh	15 (57,7%)
Aktivní trávení volného času	19 (73,1%)
Lepší spolupráce mezi vychovateli	13 (50%)

Tabulka č. 16: Minimalizace agresivního chování

Graf č. 10: Minimalizace agresivního chování

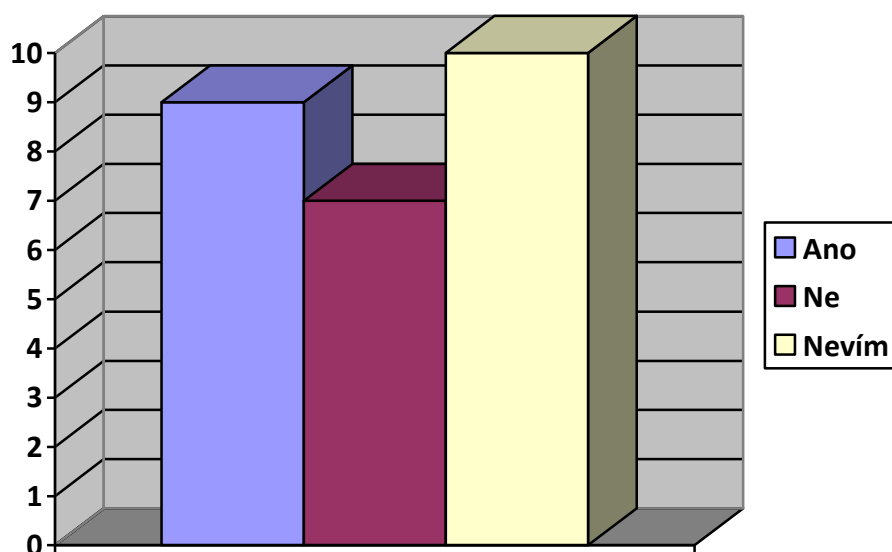
Respondenti nejčastěji uváděli, že k minimalizaci agresivního chování u dětí by pomohlo: 19 z nich uvádí aktivní trávení volného času, které by jistě pozitivně ovlivnilo chování dětí. Děti, které smysluplně tráví volný čas, nemají prostor k neúčelnému „poflakování“ v partách, sledování TV programů s agresivní tematikou a hraní nevhodných PC her. 15 respondentů uvedlo, že by k minimalizaci agresivního chování u dětí pomohlo dostatečné proškolení pracovníků DD, které by umožnilo pracovníkům, jak adekvátně zasáhnout a řešit vzniklou situaci. 13 výchovných pracovníků DD si myslí, že k minimalizaci této problematiky by došlo zlepšením spolupráce mezi vychovateli. K zabránění agresivního chování u dětí v DD může být zlepšeno dostatečnou komunikací mezi zaměstnanci, vzájemnou informovaností a neposlední řadě podporou vedení.

Otázka č. 9:

Máte v DD odborníka na řešení agresivity?

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Ano	9 (34,6%)
Ne	7 (26,9%)
Nevím	10 (38,5%)

Tabulka č. 17: Odborník na řešení agresivity v DD

Graf č. 11: Odborník na řešení agresivity v DD

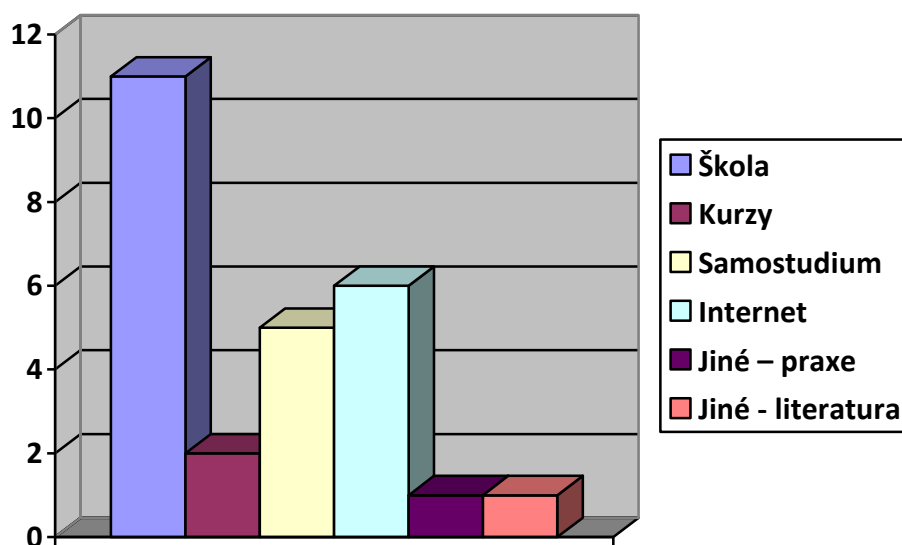
Touto otázkou jsem zjistila, že větší část respondentů neví, zda vůbec má v DD odborníka na řešení agresivity. 9 dotazovaných vychovatelů ví o působení odborníka v jejich zařízení a 7 si jich myslí, že odborníka vůbec nemají. Zneklidňující je skutečnost, že více jak polovina dotazovaných výchovných pracovníků si myslí, že odborníka v DD mají nebo vůbec neví. Tato otázka navazuje na další otázku, zda jsou vychovatelé dostatečně proškoleni o dané problematice (otázka č. 11).

Otázka č. 10:

Kde jste získal/a informace o dané problematice?

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Škola	11 (42,3%)
Kurzy	2 (7,7%)
Samostudium	5 (19,2%)
Internet	6 (23,1%)
Jiné – praxe	1 (3,8%)
Jiné - literatura	1 (3,8%)

Tabulka č. 18: Zdroj informací o dané problematice

Graf č. 12: Zdroj informací o dané problematice

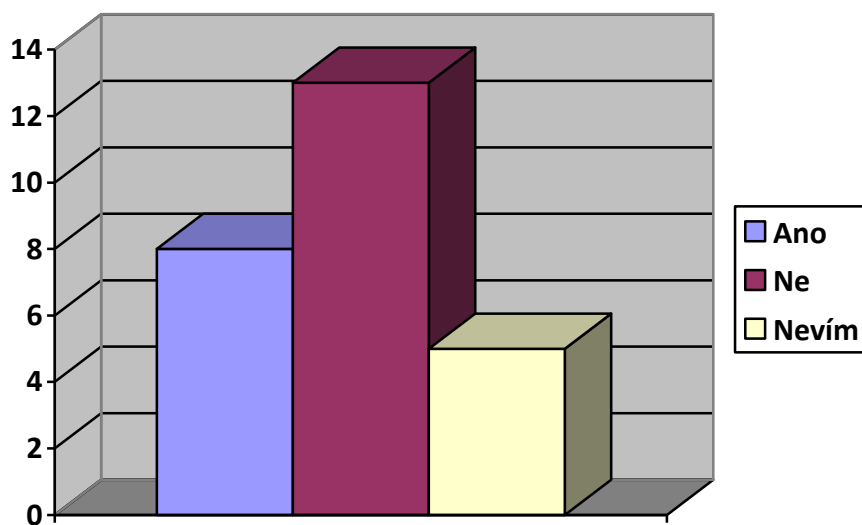
Pokud dotazovaní mají nějaké informace o dané problematice, uvedly největším přínosem školu dále internet, samostudium a kurzy. V jiných případech z 26 respondentů jeden uvedl, že je informovaný z praxe a jeden z literatury. Také si myslím, že mi nejvíce informací o této problematice poskytla škola a praxe. Pokud si dotazovaní myslí, že nejsou dostatečně informováni, vedení by jim mělo nabídnout dostatečnou informovanost o dané problematice (kurzy, semináře, školení, literatura).

Otázka č. 11:

Byl/a jste dostatečně proškolen/a o problematice agrese a agresivity?

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Ano	8 (30,8%)
Ne	13 (50%)
Nevím	5 (19,2%)

Tabulka č. 19: Proškolení vychovatelů o problematice agrese a agresivity

Graf č. 13: Proškolení vychovatelů o problematice agrese a agresivity

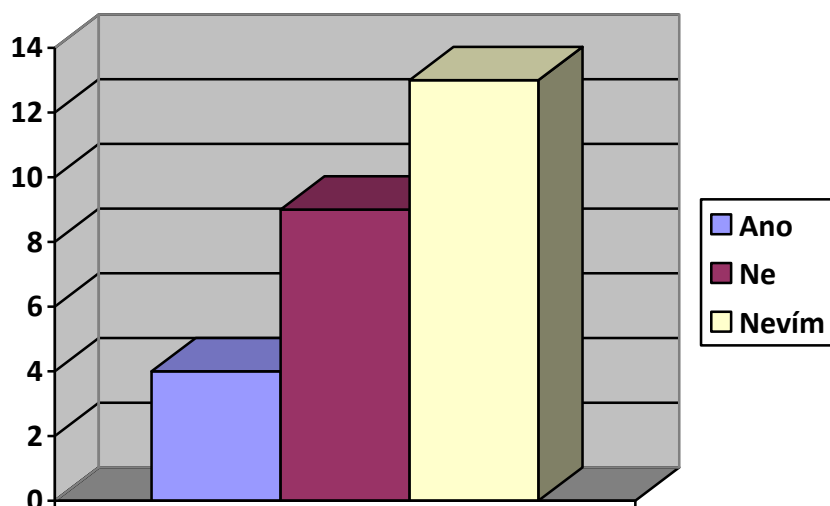
Z dotazovaných 26 respondentů si jich osm myslí, že jsou dostatečně proškoleni o problematice agrese a agresivity. 5 vychovatelů neví, zda jsou dostatečně proškoleni a 13 si jich myslí, že nejsou dostatečně proškoleni. Z mého závěru vyplývá fakt, kterým dokazují nedostatečné proškolení výchovných pracovníků ve věci agrese a agresivity u dětí v DD Zábřeh. Podle mého názoru by problematika měla být více diskutovaným tématem než doposud. Doporučila bych besedy, komunity a semináře pro vychovatele poskytované vedením DD.

Otázka č. 12:

Jakým způsobem probíhá prevence v oblasti agresivního chování ve Vašem zařízení? (máte nějaké preventivní programy?)

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
Ano	4 (15,4%)
Ne	9 (34,6%)
Nevím	13 (50%)

Tabulka č. 20: Způsob prevence v oblasti agresivního chování v DD

Graf č. 14: Způsob prevence v oblasti agresivního chování v DD

Převážná většina respondentů uvedla, že neví o žádném preventivním programu v jejich zařízení. Nepatrně méně respondentů uvedlo, že žádný preventivní program v DD nemají. Pouze 4 vychovatelé ví, o preventivním programu agresivního chování. Tito čtyři respondenti uvedli jako preventivní program zařízení Minimální preventivní program.

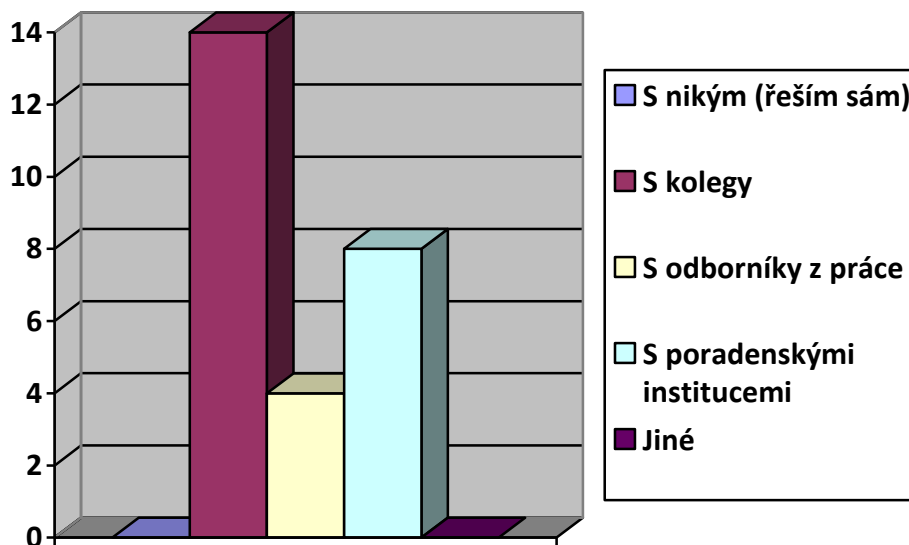
Každé zařízení má svůj Minimální preventivní program. Je znepokojující, že většina zaměstnanců o tomto programu vůbec neví. Myslím si, že pokud by zaměstnanci o preventivním programu věděli, dokázali by s ním pracovat a tím řešit různé situace agresivního chování dětí. Vedení DD by mělo každému zaměstnanci nabídnout preventivní program k prostudování.

Otázka č. 13:

S kým spolupracujete při řešení agresivního chování?

VARIANTY ODPOVĚDÍ	VÝSLEDKY
S nikým (řeším sám)	0 (0%)
S kolegy	14 (53,8%)
S odborníky z práce	4 (15,4%)
S poradenskými institucemi	8 (30,8%)
Jiné	0 (0%)

Tabulka č. 21: Spolupráce při řešení agresivního chování

Graf č. 15: Spolupráce při řešení agresivního chování

Většina respondentů spolupracuje při řešení agresivního chování u dětí pouze se svými kolegy. Jen 8 respondentů uvedlo, že spolupracuje s poradenskými institucemi: metodik prevence, psycholog, dětský psychiatr, OSPOD, PPP, SPC, SVP. Pouze 4 respondenti uvedli, že spolupracují s odborníky z práce, a to s psychologem a etopedem. Myslím si, že by výchovní pracovníci měli více spolupracovat s odborníky jak z práce, tak s poradenskými institucemi. Tito odborníci mají více zkušeností, odborných znalostí a kvalifikaci k řešení situací agresivního chování u dětí.

4.6 Vyhodnocení předpokladů

V praktické části, této bakalářské práce jsem stanovila tři předpoklady na základě vlastních zkušeností a názorů. Dotazník jsem vyhodnocovala metodou prostého výčtu.

Předpoklad č. 1:

- U dívek v DD Zábřeh se bude nejčastěji jednat o slovní agresivitu a u chlapců o agresivitu fyzickou.

Předpoklad č. 2:

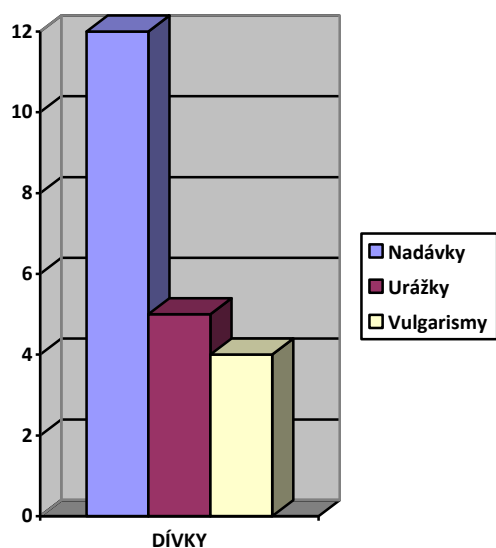
- Většina vychovatelů se cítí být dostatečně připravena na řešení agresivního chování.

Předpoklad č. 3:

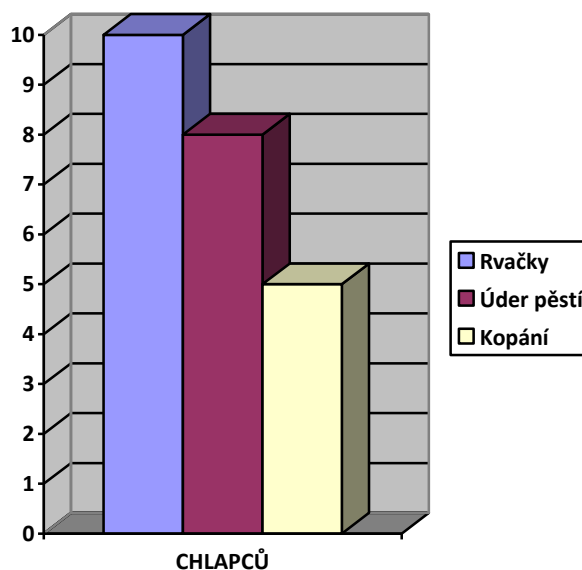
- Vychovatelé si myslí, že sledování TV je příčinou agresivního chování.

1. Předpoklad

K tomu, abych mohla potvrdit nebo vyvrátit předpoklad podle výchovných pracovníků, že se u dívek vyskytuje nejčastěji slovní agresivita a u chlapců agresivita fyzická jsem vyhodnotila výsledky z dotazníku na otázku č. 2.

Graf č. 2

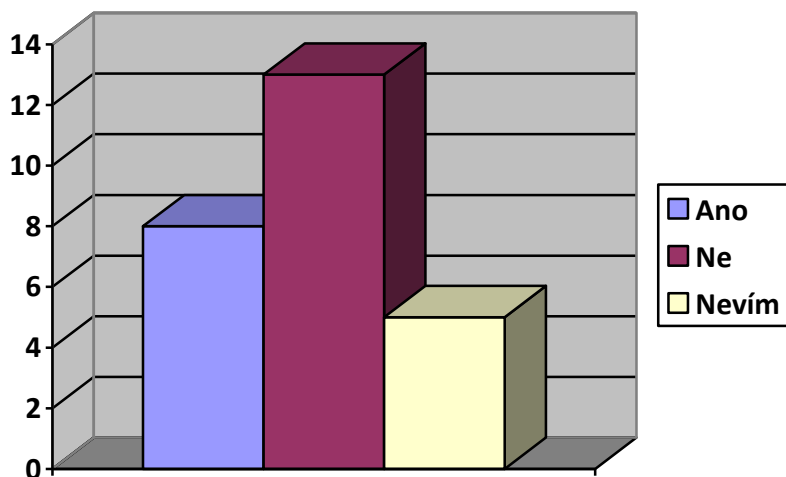

Graf č. 3

Pro vyhodnocení prvního předpokladu byly porovnány výsledky odpovědí z dotazníku. Podle grafů lze vyčíst a **potvrdit** můj stanovený předpoklad. Na tuto otázku odpovídalo dvacet jedna výchovných pracovníků z dětského domova Zábřeh. Z grafu vyplývá, že většina vychovatelů si myslí u dívek agresivitu slovní a u chlapců agresivitu fyzickou.

2. Předpoklad

K tomu, abych mohla vyhodnotit druhý předpoklad, zda se cítí dotazovaní výchovní pracovníci dostatečně proškoleni na řešení agresivní chování, mi slouží otázka č. 11 v dotazníku (viz příloha X1).

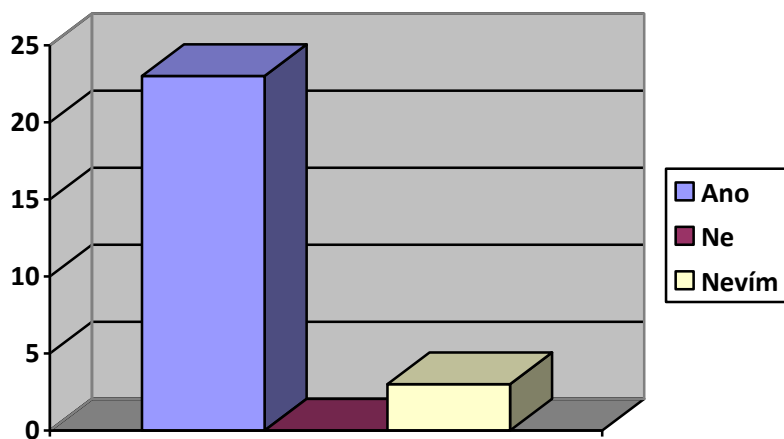

Graf č. 13

Pro vyhodnocení druhého předpokladu odpovědělo 26 respondentů z DD Zábřeh. Z využitých výsledků vyplývá fakt, který **vyvrací** tento předpoklad. V DD Zábřeh, podle pocitů respondentů, výchovní pracovníci nejsou dostatečně připraveni na řešení problematiky agresivního chování u dětí v jejich zařízení.

3. Předpoklad

K vyvrácení nebo potvrzení mého třetího předpokladu mi poskytla výsledky otázka č. 6 v dotazníku (viz příloha X1), jestli si výchovní pracovníci myslí, zda sledování TV je příčinou agresivního chování.

Graf č. 8

Pro vyhodnocení třetího předpokladu byly využity výsledky od 26 respondentů s drtivou většinou vyjadřující se, že sledování TV je jednou z příčin agresivního chování. Tímto se můj předpoklad **potvrdil**.

4.7 Shrnutí praktické části

Zjistila jsem, že v DD Zábřeh pracuje více žen než mužů. Výchovné pracovníky tvoří převážně mladý kolektiv lidí, kdy většina z nich studuje či studovala VŠ.

V drtivé většině případů se již respondenti setkali s agresivním chováním u dítěte. Z průzkumných otázek je známo, že podle respondentů u dívek převládá agrese slovní, nýbrž u chlapců agrese fyzická. Většina respondentů se snaží výskyt agresivního chování řešit a eliminovat formou domluvy či vzájemných pohovorů s dětmi.

Dále bez stanovených předpokladů byl závratně zjištěn fakt, který podle výsledků dotazníku vyhodnocuje agresivní chování jako vzrůstající problém v DD Zábřeh.

Dalším zjištěním bylo podle dotazovaných vychovatelů, že sledování TV programu s násilnou tematikou je jednou z příčin agresivního chování.

Většina respondentů se shodla v tom, že o problematice agrese s dětmi pravidelně mluví, a pro mnohé z nich by k minimalizaci agresivního chování pomohlo aktivnější využití volného času či zlepšením spolupráce mezi vychovateli.

Vychovatelé DD Zábřeh, mají odborníka na řešení této problematiky, ale většina o něm neví nebo tvrdí, že ho nemají. Malý počet respondentů také ví, že v DD Zábřeh mají Minimální preventivní opatření.

Závěry výsledků dosažených analýzou dotazníku uvedly, že vychovatelé v dětském domově Zábřeh se necítí být dostatečně připraveni a proškolení o problematice agrese a agresivity.

Proto bych doporučila vedení DD Zábřeh, aby zkvalitnil systém o proškolení svých zaměstnanců (vychovatelů) o dané problematice. Mé doporučení vyplývá z dalších otázek dotazníku, děti by měli trávit svůj volný čas aktivně a užitečně.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala problematikou agrese, agresivity u dětí v dětském domově. Zaměřila jsem se hlavně na agresi a agresivitu u dětí v dětském domově Zábřeh.

Bakalářská práce byla rozdělena na čtyři části. Cílem této práce bylo zjištění výskytu agrese, agresivity a šikany v dětském domově, objasnit nejčastější příčiny agresivního chování, specifické projevy tohoto chování, přístup pracovníků k těmto dětem a nabídnout možnosti prevence včasného řešení tohoto problematického chování.

V první kapitole teoretické části práce jsem definovala pojmy agrese a agresivita. V oblasti agrese jsem se zaměřila na druhy agrese, hlavní subjekty agrese, příčiny agrese, projevy agresivního chování, stupně a směry agrese. V této kapitole jsem se věnovala více projevem šikany, jejími vývojovými stádii, příčinám šikany, popsala jsem důsledky šikany a prevenci. Druhá kapitola Dětský domov se zabývala definicí pojmů a stručnou charakteristikou zařízení provádějící výkon ústavní výchovy. Popsala jsem zde historii DD, péči o opuštěné děti v Českých zemích, současnou péči v DD, funkce DD a jeho pravidla.

Třetí kapitola se věnovala dětství, jeho definici, osobnosti dítěte a rozdělila její vývojové fáze.

Těžištěm bakalářské práce je samostatné průzkumné šetření zabývající se tím, zda vychovatelé z dětského domova Zábřeh se necítí být dostatečně připraveni na řešení agresivního chování u dětí. Setkávají-li se s agresí a agresivitou dětí v DD, tak u dívek uváděli převahu slovní agrese a u chlapců fyzické.

Mé výsledky potvrzují existenci vzrůstající agresivity u dětí dětském domově podle respondentů, děti jsou stále více agresivnější.

Mým úsilím bylo, přiblížit tuto problematiku lidem, kteří mají tendenci se jí zabývat. Teoretická část je koncipována jako úvod do dané problematiky, která slouží pro orientaci v ní.

K účinnému řešení rostoucí agresivity dětí, musíme znát způsoby, jakými se agresivita může projevit. Ne všichni lidé ví, že agresivita není jen ničení majetku, fyzické poškozování druhých jedinců, ale také nadávky, urážky a pomluvy, které se mohou zdát jako nepodstatné. Právě tyto formy agrese mohou u dětí a v průběhu dospívání být velkou zátěží na psychiku napadených jedinců.

Když víme, co agresivita znamená, jaké jsou její příčiny a jak se projevuje, jsme schopni ji řešit. V začátcích dokážeme většinou úspěšně bojovat sami proti agresivitě. Ve druhém případě je dobré požádat o pomoc odborníka. Pokud se nepodaří vyřešit agresivitu včas, může dojít k rozvoji agresivity do dalšího vývojového stádia. Tady už agresivita je problémem celé společnosti. Proto nesmíme čekat, až problém přijde, ale musíme se snažit mu předejít. Prevence je proto nepostradatelnou součástí boje proti agresi a agresivitě, ať už ve škole, v rodině, v DD či za pomoci odborníků, jejich přenášek a besed. Důležitým faktorem je kladný vzor lidí.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje:

ANTIER, E. (2004) *Agresivita dětí*. 1.vydání. Praha: Portál. 99 s. ISBN 80-7178-808-2

BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I. (2006) *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě*. 1. vydání. Praha: Albatros. 70 s. ISBN 80-00-01552-8.

ČAČKA, O. (2000) *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.

ČERMÁK, I. (1999) *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Fakta. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.

ČÍRTKOVÁ, L. (2004) *Policejní psychologie*. 2.vyd. Praha: Portál. 266 s. ISBN 80-7178-931-3.

DEISLER, H. (1994) *Každodenní problémy v mateřské škole: Pomoc pro učitelky a rodiče*. Praha: Portál. 108 s. ISBN 80-7178-010-3.

EDELSBERGER, L. a kol. (2004) *Defektologický slovník*. 3.vydání. Praha: HaH. 418 s. ISBN 80-6022-76-5.

ERKERT, A. (2004) *Hry pro usměrňování agresivity: 100 námětů pro činnosti s dětmi od 3 do 8 let*. 2. vydání. Praha: Portál. 95 s. ISBN 80-7178-938-0.

FISCHER, S., ŠKODA, J. (2009) *Sociální patologie: analýza příčin a možností ovlivnění závažných sociálně patologických jevů*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. 224 s. ISBN: 978-80-247-2781-3.

GAVORA, P. (2000) *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1.vydání. Brno: Paido. 208 s. ISBN 80-85931-79-6.

HORT, K., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E. (2000) *Dětská a adolescentní psychiatrie*, Praha: Portál. 1. vydání, 492 s., ISBN 80-7178-472-9

CHRÁSKA, M. (2007) *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*, 1.vydání. Praha: Grada Publishing. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOLÁŘ, M. (1997) *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*, 1.vydání. Praha: Portál. 127 s. ISBN 80-717-8123-1.

KOLÁŘ, M. (2001) *Bolest šikanování*, 1.vydání. Praha: Portál. 255 s. ISBN 80-717-8513-X.

KOLÁŘ, M. (2005) *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 2.vydání. Praha: Portál. 256 s. ISBN 80-7367-014-3.

KOUKOLÍK, F. (1997) *Mozek a jeho duše*. Praha: Makropolus. ISBN 80-86003-08-6.

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. (2006) *Vzpoura deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*, 2.vydání. Praha: Galén. 327 s. ISBN 978-807-2624-102.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. (1998) *Vývojová psychologie*, 3. Vydání. Praha: Grada Publishing. 344 s. ISBN 80-7169-195-X

MACEK., P. (2003) *Adolescence*, 2.vydání. Praha: Portál. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.

MARTÍNEK, Z. (2009) *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1.vydání. Praha: Grada Publishing. 224 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, O. (1999) *Ústavní péče*, 2.vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. 159 s. ISBN 80-8585-076-1

MATOUŠEK, O. (2008) *Slovník sociální práce*, Praha: Portál. 271 s. ISBN 80-7367-368-1

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. (1998) *Mládež a delikvence*, Praha: Portál. 335 s. ISBN 80-7178-226-2

PRCHAL, J. (1976) *Vychováváme děti*, 2.vydání. Praha: Práce. 245 s. (Astra). Bibliograf.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. (2013) *Pedagogický slovník*, 7.vydání. Praha: Portál. 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

ŘÍČAN, P. (1995) *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, 1.vydání. Praha: Portál. 95 s. ISBN 80-717-8049-9.

ŘÍČAN, P. (2006) *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2.vydání. Praha: Portál. 390 s. ISBN 80-7367-124-7

ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. (2010) *Jak na šikanu: nestvůry, nástroje, obrana*. 1.vydání. Praha: Grada. 155 s. ISBN 978-802-4729-916.

SOUČKOVÁ, H. (2006) *Historie a současnost. I. sociálně-pediatrický kongres v Olomouci*. 1.vydání Olomouc: SZPD.

SUCHÝ, O., ŠVANCAR, Z. (1972) *Mládež a kriminalita*. 1.vydání. Praha: Melantrich. 274 s. ISBN 32-028-72.

ŠIMANOVSKÝ, Z. (2002) *Hry pro zvládnutí agrese a neklidu*, 1.vydání. Praha: Portál. s. 175. ISBN 978-80-736-426-7.

ŠVANCAR, Z., BURIANOVÁ, J. *Speciální pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*, 1.vyd. Praha: SPN, 1988, s. 216. ISBN 14 – 363 – 88.

TRAIN, A. (2001) *Nejčastější poruchy chování*, 1.vydání. Praha: Portál. 198 s. ISBN 80-7178-503-2

VÁGNEROVÁ, M. (2000) *Vývojová psychologie*. 1.vydání. Praha: Portál. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M. (2006) *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál. ISBN 80-7178-496-6.

VÁGNEROVÁ, M. (2002) *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, 3.vydání. Praha: Portál. 444s. ISBN 80-7178-678-0.

VÁGNEROVÁ, M. (1997) *Psychologie problémového dítěte školního věku*, 1.vydání. Praha: Karolinum. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.

VESELÁ, R., HRUŠÁKOVÁ, M., PADRNOS, J., SCHELLE, K., Sovák, Z., ŠTEFANCOVÁ, D. (2005) *Rodina a rodinné právo*, 2.vydání. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o. 283 s. ISBN 80-86432-93-9.

VOCÍLKA, M. (1995) *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT. 55 s.

Školský výchovně vzdělávací program Dětský domov Zábřeh pro školní rok 2013/2014, Zábřeh, 2013

Internetové zdroje:

MŠMT. *Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.* [online]. 2014 [18.4.2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>

PRAŽSKÉ CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE, *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních.* [online]. 2013 [18.4.2014].

Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=9>

[online]. 2014 [21.6.2014] Dostupné z: <http://kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>

Seznam grafů a tabulek

Seznam grafů

- Graf č. 1: Setkání se s projevy agresivního chování
- Graf č. 2: Nejčastější projevy agresivního chování u dívek
- Graf č. 3: Nejčastější projevy agresivního chování u chlapců
- Graf č. 4: Řešení agresivního chování
- Graf č. 5: Nejčastější způsoby řešení agresivního chování
- Graf č. 6: Nárůst a pokles agresivního chování mezi dětmi v zařízení
- Graf č. 7: Příčiny agresivního chování u dětí
- Graf č. 8: Sledování TV ovlivňuje agresivní chování u dětí
- Graf č. 9: Rozhovory o problematice agrese s dětmi
- Graf č. 10: Minimalizace agresivního chování
- Graf č. 11: Odborník na řešení agresivity v DD
- Graf č. 12: Zdroj informací o dané problematice
- Graf č. 13: Proškolení vychovatelů o problematice agrese a agresivity
- Graf č. 14: Způsob prevence v oblasti agresivního chování v DD
- Graf č. 15: Spolupráce při řešení agresivního chování

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1: Druhy podle Čermáka
- Tabulka č. 2: Přehled typů a forem agrese podle Koláře
- Tabulka č. 3: Věková hranice respondentů
- Tabulka č. 4: Pohlaví respondentů
- Tabulka č. 5: Délka působení v DD Zábřeh
- Tabulka č. 6: Vzdělání vychovatelů
- Tabulka č. 7: Setkání se s projevy agresivního chování
- Tabulka č. 8: Nejčastější projevy agresivního chování u dívek
- Tabulka č. 9: Nejčastější projevy agresivního chování u chlapců
- Tabulka č. 10: Řešení agresivního chování
- Tabulka č. 11: Nejčastější způsoby řešení agresivního chování
- Tabulka č. 12: Nárůst a pokles agresivního chování mezi dětmi v zařízení

Tabulka č. 13: Příčiny agresivního chování u dětí

Tabulka č. 14: Sledování TV ovlivňuje agresivní chování u dětí

Tabulka č. 15: Rozhovory o problematice agrese s dětmi

Tabulka č. 16: Minimalizace agresivního chování

Tabulka č. 17: Odborník na řešení agresivity v DD

Tabulka č. 18: Zdroj informací o dané problematice

Tabulka č. 19: Proškolení vychovatelů o problematice agrese a agresivity

Tabulka č. 20: Způsob prevence v oblasti agresivního chování v DD

Tabulka č. 21: Spolupráce při řešení agresivního chování

Příloha

Příloha X1

Dotazník pro Vychovatele:

Ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, který jsem vypracovala pro mou bakalářskou práci na téma Agrese a agresivita u dětí v dětském domově. Tento dotazník je **anonymní**, jeho obsah a získané informace budou sloužit pro její praktickou část. Žádám Vás o pravdivé a upřímné odpovědi. U každé otázky vyberte jednu z odpovědí, které máte na výběr a u některých, odpověď rozveďte.

Děkuji studentka Niké Pobucká

Úvodní otázky

Váš věk 18-25 26-35 36-45 46-55 56 a více

Pohlaví žena muž

Vzdělání SŠ VŠ

Délka působení v DD:

1. Setkal/a jste se ve Vašem DD s projevy agresivního chování mezi dětmi? (pokud vyberete odpověď NE, pokračujte otázkou č. 5)

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

2. S jakými projevy agresivního chování jste se setkal/a? (uved'te 3 nejčastější)

U dívek

I.

II.

III.

U chlapců

I.

II.

III.

3. Pokud jste zaznamenal/a agresivní chování mezi dětmi, řešil/a jste to nějakým způsobem?

- a) Ano, jakým způsobem (uved'te).....
- b) Ne
- c) Nevím

4. Myslíte si, že v poslední době došlo k poklesu nebo k nárůstu agresivního chování mezi dětmi u Vás v zařízení? (v posledních 5 letech)

- a) K nárůstu
- b) K poklesu
- c) Nevím

5. Čím je podle Vás zapříčiněno agresivní chování u dětí? (uved'te max. 3 možnosti)

- I.
- II.
- III.

6. Myslíte si, že sledování TV ovlivňuje agresivní chování u dětí?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

7. Mluvíte o problematice agrese s dětmi?

- a) Ano, pravidelně
- b) Ne
- c) Jen výjimečně

8. Co by podle Vás pomohlo k minimalizaci agresivního chování? (možno více odpovědí)

- a) Dostatečné proškolení pracovníků (vychovatelů) v DD
- b) Aktivní trávení volného času
- c) Tresty
- d) Kamerový systém
- e) Lepší spolupráce s dalšími institucemi
- f) Lepší spolupráce mezi vychovateli
- g) Jiné (uveďte).....

9. Máte v DD odborníka na řešení agresivity?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

10. Kde jste získal/a informace o dané problematice?

- a) Škola
- b) Kurzy
- c) Samostudium
- d) Internet
- e) Jiné (uveďte).....

11. Byl/a jste dostatečně proškolen/a o problematice agrese a agresivity?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

12. Jakým způsobem probíhá prevence v oblasti agresivního chování ve Vašem zařízení? (Máte nějaké preventivní programy?)

- a) Ano (jaké)
- b) Ne
- c) Nevím

13. S kým spolupracujete při řešení agresivního chování?

- a) S nikým (řeším sám)
- b) S kolegy
- c) S odborníky z práce (s jakými).....
- d) S poradenskými institucemi (s jakými).....
- e) Jiné (uveďte).....

Zde Vám dávám prostor pro Vaše komentáře a připomínky k dotazníku a jeho otázkám

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.